

№ 171 (20434) 2013-рэ илъэс БЭРЭСКЭЖЪЫЙ ІОНЫГЪОМ и 11

Адыгэ Республикэм и Правительствэ игъэзет

ЛІышъхьэм иІофшІэгъу зэІукІэгъухэр

Адыгэ Республикэм и Ліышъхьэу Тхьакіущынэ Аслъан пшъэдэкіыжьэу ыхьырэмкіэ гъунэпкъэ гъэнэфагъэ зиіэ обществэу «Известия — Юг» зыфиюрэм идиректорэу Алексей Кобляковымрэ гъэзетэу «Культурэм» иредакцие ипащэу Алла Громадинамрэ тыгъуасэ ригъэблэгъагъэх. Ыпшъэкіэ зигугъу къэтшіыгъэ гъэзетэу «Культурэм» Адыгеим щыпсэухэрэр нахь нэіуасэ фэшіыгъэнхэм, ар къизытхыкіыхэрэм япчъагъэ хэгъэхьогъэнымкіэ амалэу щыіэхэм атегущыіагъэх.

Алла Громадинам къызэри-Іуагъэмкіэ, гъэзетэу «Культурэр» къызыдэкіырэр бэшіагъэп. Финанс къиныгъохэм къахэкіыкіэ ар зэфашіыжьэу уахътэ къякіугъ, ау непэ зыпкъ итэу, хэхъоныгъэхэр ышіыхэзэ ыпэкіэ лъэкіуатэ. Зэкіэмкіи журналист 12 Іут, ипчъагъэкіэ мин 21-м ехъоу къыдэкіы. Культурэм имызакъоу, щыіэныгъэм инэмыкі лъэныкъохэри къегъэлъагъох. Гъэзетым непэ мэ-

хьанэшхо зэритырэр шъолъырхэм зэпхыныгъэ адэшlыгъэныр, ахэм ящыlэкlэ-псэукlэ зэрифэшъуашэу къэгъэлъэгъогъэныр арых. Мы лъэныкъомкlэ Адыгеир нахь къыхагъэщырэ, loф зыдашlэмэ ашlоигъохэм ащыщэу гъэзетым ипащэ къыгъэнэфагъ.

— Гъэзетым къихьэрэ тхыгъэхэм уасэ афэзышІын фаер ащ еджэхэрэр ары. ГущыІэм пае, нэбгырэ миллион пчъагъэ зыщыпсэурэ Санкт-Петербург

пштэмэ, «Культурэр» ащ къыщизытхыкІырэр нэбгырэ минищым кlахьэу къэпІуагь, ар мэкІэ дэд, — къыхигьэщыгь ТхьакІущынэ Аслъан А.Громадинам зыфигъазэзэ. — Адыгеим щыпсэухэрэм шъуигъэзет ашІогъэшІэгъонэу еджэхэ е къыратхыкІы хъумэ тигопэщт. Ау ащ пае шъушіэн фаер макіэп. Обществэр зэзыпхырэ статьяхэр нахьыбэу тищыкІагъэх, сыда піомэ непэ бзэджэшіагъэхэм, мыхъо-мышІагъэхэм анэмыкІ телевидениеми, гъэзетхэми къатырэп. Тиреспубликэ щырэхьат, лъэпкъ ыкІи дин зэгурыІоныгъэ илъ, гъэхъагъэхэр ешІых, укъызытегущы!энэу ис цІыфыри макІэп. Джа лъэныкъохэр арых журналистхэм анаІэ нахь зытырадзэнхэу тызыфаер. АщкІэ Іоф зэдэтшІэным тыфэхьазыр.

Нэужым къэгущы агъэх ык и яеплъык эхэр къыраютык ыгъэх АР-м культурэмк эминистрэу Къулэ Мыхьамэдрэ Адыгеим пъэпкъ юфхэмк энгъэнкый къэралхэм адыря эзпхыныгъэхэмк эк и къэбар жъугъэм иамалхэмк и Комитет итхьаматэу Шъхьэлэхъо Аскэррэ.

ТХЬАРКЪОХЪО Адам.

Сурэтыр А. Гусевым тырикыгъ.

Язэпхыныгъэ агъэпытэзэ ыпэкlэ лъыкlотэщтых

Адыгэ Республикэм и ЛІышъхьэу ТхьакІушынэ Аслъан зэlухыгъэ lахьзэхэлъ обществэу «Кубаньэнерго» зыфиюрэм игенеральнэ директорэу Александр Гавриловым, аш игуадзэу Вячеслав Костецкэм, Краснодар иэлектрическэ сетьхэм япашэу Натхъо Инвер ыкІи Адыгэ электрическэ сетьхэм япащэу Натхъо Азэмат тыгъуасэ ІофшІэгъу зэlукlэгъу адыриlагъ. Ащ хэлэжьагьэх АР-м и Премьер-министрэу КъумпІыл Муратрэ республикэм экономикэ хэхъоныгъэмкіэ ыкіи сатыумкіэ иминистрэу Ліыхэсэ Махьмудрэ.

Ильэс зэкlэлъыкlохэм Адыгеимрэ «Кубаньэнергомрэ» зэрэзэдэлажьэхэрэм АР-м и ЛІышъхьэ осэшlу фишlыгъ, тапэкlи шlуагъэ къытэу язэпхыныгъэ зэрагъэпытэщтым ицыхьэ зэрэтельыр хигъэунэфыкlыгъ. Ащкlэ Іофышхо зышlэрэ Іахьзэхэлъ обществэм ипащэхэм зэрафэразэр ариlуагъ. Гумэкlыгъоу, щыкlагъэу щыlэхэр псынкlэу дэгъэзыжьыгъэхэ зэрэхъущтым анахьэу анаlэ тырагъэтын фаеу ылъытагъ.

— Адыгеим иэкономикэ, изекІо ыкІи ипромышленнэ лъэныкъохэм. нэмыкІхэми хэхъоныгъэхэр ашІынхэм пае, инвесторэу республикэм къихьэхэрэм япчъагъэ нахьыбэ шІыгъэным дакloy, электроэнергием ылъэныкъокІи кІуачІэу щыІэхэм ахэгъэхъогъэн фае, — къыІуагъ ТхьакІушынэ Аслъан. — ЗекІоным зиушъомбгъунымкІэ амалэу тІэкІэлъхэр джащыгъум нахьыбэ хъущтых. Анахьэу тынаІэ зытетын фаер Мыекъопэ районым щытшІырэ зыгьэпсэфыпІэу «Лэгьо-Накъэр» ары.

Іофыгьоў къэуцухэрэр зэшІо-

хыгьэнхэмкІэ сыдигьуи зыгуры-Іохэрэ Адыгеим ипащэхэм зэрафэразэр къыІуагъ нэужым гущыІэ зыштэгьэ Александр Гавриловым. Ащ къызэрэхигъэщыгъэмкІэ, къэралыгъом иэлектрическэ сетьхэм ягъэкІэжьын фэгъэхьыгъэ программэу аштагъэр зыгъэцэкІэщт, щыІэныгъэм пхырызыщыщт компанияк І э у «Россети» зыфиюрэр зэхащагь. Ащ пилотнэ проектышхуи 4 ыгъэхьазырыгъ. Ахэм зэу ащыщ зэlухыгъэ lахьзэхэлъ обществэу «Кубаньэнерго» зыфиlорэм хэхъоныгъэхэр егъэшІыгъэнхэр. Ильэс пчъагьэм тельытэгьэ программэм ишІуагъэкІэ Адыгеим иэлектрическэ сетьхэм ягъэкІэжьын пэlухьанэу сомэ миллиарди 6-м ехъу къыфатІупщыщт. А пчъагъэр нахьыбэм ылъэныкъокlэ джыри зэблэхъугъэн ылъэкІыщт.

— Илъэс пчъагъэ хъугъэу тию зэхэлъэу юф зэдэтэшю, бгъуитум зэпхыныгъэ пытэ зэдытий. 2014-рэ илъэсым къышегъэжьагъэу зомужигъэ кахьзэхэлъ обществэу «Кубаньэнергом» Адыгеим ынаю нахы къытыригъэтынэу тызэзогъыгъ. Экономикэм хэхъоныгъэхэрышынхэм фэш электроэнергиемкю куачю тиюхам ахэгъэхъогъэн зэрэфаер дэгъоу къыдгурою, ащкю зэгурыюныгъэ тазыфагу илъ, — къыйуагъ Къумпыл Мурат.

ШІуагъэ къэзытыщт проектхэм, программэхэм ахэлэжьэнхэм зэрэфэхьазырхэр, ащкіэ республикэм къытефэрэр зэкіэ зэригъэцэкіэщтыр, непэ зытегущыіэгъэхэ іофыгъохэр ахэм зэращыщхэр АР-м и Ліышъхьэ зэјукіэгъум икізух къыіуагъ.

ТХЬАРКЪОХЪО Адам.

ШІэгъэн фаехэр нахь къыхигъэщыгъэх

AP-м иминистрэхэм я Кабинет тыгъуасэ зэхэсыгъоу иlагъэр зэрищагъ AP-м и Премьер-министрэу Къум-пlыл Мурат.

Пстэумэ апэ Правительствэм ипащэ Теуцожь районыр зэпызычырэ федеральнэ гьогум къытехъухьэгьэ хъугъэ-шагъэмкіз юфхэм язытет зыщигьэгъозагь. Псауныгъэм икъэухъумэнкіэ министрэу Мэрэтыкъо Рустем къызэриіуагъэмкіэ, автобус ціыкіоу «Газелымрэ» автомобиль псынкіэмрэ зызэутэкіыхэм нэбгырищ

хэкlодагъ, тфымэ шъобж хьыпъэхэр атещагъэхэ хъугъэ, ахэм ащыщэу зыр кlэлэцlыкlу. Ахэр Адыгэкъалэ исымэджэщ ащагъэх. Автомобиль гъогум видеокамерэхэр тетынхэр шlокl зимыlэ lофэу зэрэщытыр джыри зэ мы хъугъэ-шlэгъэ тхьамыкlагъом къызэриушыхьатыжьырэр Премьер-министрэм мыщ дэжьым къыщыхигъэщыгъ. Адыгэкъалэ къыщыублагъэу Бжэдыгъухьаблэ нэс камерищ нахъ мымакlәу тырагъэуцонэу гъогу хъызмэтым фэгъэзагъэхэм къафигъэпытагъ.

Нэужым республикэ бюджетым изытет, икъэкlуапlэхэм, хэбзэlахьхэмкlэ чlыфэхэм атегущыlагьэх. АР-м финансхэмкlэ иминистрэу Долэ Долэтбый къызэриlуагьэмкlэ, илъэсым пыкlыгъэ мэзиим пстэумкlи сомэ миллиарди 3-рэ миллион 600-м ехъу бюджетым къыхэлъхьагъэ хъугъэ. Ар блэкlыгъэ илъэсым мыщ фэдэ иуахътэ егъэпшагъэ-

мэ, сомэ миллион 208-кlэ нахьыб. Бюджет зэхэтымкlэ агъэнафэщтыгьэр проценти 111-у гъэцэкlагъэ мэхъу. Хэбзэlахъхэмкlэ чlыфэхэм якъэугъоижьын нахь гъэлъэшыгъэу ыуж итынхэу Правительствэм ипащэ къафигъэпытагъ.

Джащ фэдэу министрэ пэпчъ зыфэгъэзэгъэ лъэныкъомкіз юфхэм язытет Правительствэм ипащэ щагъэгъозагъ. Іофшізнымкіз ыкіи социальнэ хэхъоныгъэмкіз министрэм объектитюу гъэцэкізжынхэр зыщыкюхэрэм Іофшізнхэр игъом зэ-

ращамыухыщтхэр, пlалъэу яlэхэр къызэрэсыгъахэхэр къыlуагъ. Гъэцэкlакlохэр нахь агъэпсынкlэнхэу Премьер-министрэм къафигъэпытагъ. Гъэсэныгъэмрэ шlэныгъэмрэкlэ министрэм системэр гъэкlэжьыгъэныр мы илъэсымкlэ зэраухырэм щигъэгьозагъэх, кlэлэеджакlохэм язещэн тегъэпсыхьэгъэ автобусхэр къэзытlупщын фаехэм ар игъом зэрамыгъэцэкlагъэр Іофыгъо шъхьаlэу къыхигъэщыгъ.

Министерствэхэмрэ комитетхэмрэ охътэ благъэм анахьэу анаlэ зытырагъэтын фаехэм, Іофтхьабзэу рахъухьагъэхэм нэужым атегущыlагъэх.

ХЪУТ Нэфсэт.

Яеджэн зэпыущтэп

Сирием къикlыжьыгъэ ныбжьыкlэхэм урысыбзэр зэрагъэшlэным пае курсхэр къафызэlуахыгъэх. Ыпэкlэ зичlыгужъ къэзыгъэзэжьыгъэхэу апшъэрэ еджапlэм щеджэхэрэм урысыбзэр дэгъоу зэрагъэшlагъ, ау мэзэ заулэкlэ узэкlэlэбэжьымэ къэкlожьыгъэхэм джыри икъу фэдизэу а бзэр аlэкlэлъэп.

— Федеральнэ гупчэм къытlупщырэ ахъщэмкlэ еджэн амал тилъэпкъэгъу ныбжьыкlэхэм ыпэкlэ яlагъэмэ, мы илъэсыкlэ еджэгъум ахъщэм икъэтlупщын зэпыугъ, — elo Адыгэ Республикэм лъэпкъ loфхэмкlэ, lэкlыб къэралхэм ащыпсэурэ тилъэпкъэгъухэм адыряІэ зэпхыныгъэхэмкІэ ыкІи къэбар жъугъэм иамалхэмкІэ и Комитет ипащэу Шъхьэлэхъо Аскэр. — Сирием къикІыгъэ ныбжыкІэхэм яегъэджэн зэпыун фаеу зэрэхъугьэр зызэхэтэхым ІэпыІэгъу тафэхъунэу итхъухьагь, гумэкІыгьом идэгъэзыжьыни ыуж тихьагъ. Непэ тилъэпкъэгъухэр тхьамыкlагьоу зыхэтхэр къызыгурыlоу, зэхэзышІэу республикэм исхэм тызэкъоуцуи, амалэу тиІэмкІэ ахъщэ тыугьоигьэ. Илъэсныкъом къыкіоці апшъэрэ еджапіэм мылъкур аlэкlэдгъэхьагъ.

Еджэн амал ныбжыык Іэхэм къязытыгъэхэу республикэм щы-

псэухэрэр мы мафэхэм Сирием къикіыжыйгьэ ныбжыйкіэхэм аlукіагьэх. Ахэр нэбгырэ 16 мэхъух. Дэгьоу еджэнхэр пшъэрыль шъхьаlэу зэрэщытыр къекіоліагьэхэм къыхагьэшыйкьэжынэу, агукіэ къыхахыгьэ сэнэхьатыр зэрагъэгьотынэу къафэльэіуагьэх.

Ныбжьыкlәу къекlолlагъэхэм ацlэкlэ Тамбый Дер Іэпыlэгъу къафэхъугъэхэм «тхьашъуегъэпсэу» ариlуагъ. Ежьыр иунагъо игъусэу илъэс хъугъэ къызыкlожьыгъэр. Урысыбзэр зызэригъашlэрэр мэзиплі хъугъэ. Курсхэр къызиухыхэкlэ, еджэныр республикэм щылъигъэкlотэн гухэлъ кlэлэ ныбжьыкlэм иl.

(Тикорр.).

ЗэлъашІэрэ къэтыным зыкъыщагъэлъэгъуагъ

Телеканалэу ТНТ-м икъэтынэу «Comedy баттл без границ» зыфиюрэм Адыгеим икыгъэ квлэхэр хэлэжьагъэх. Ахэм республикэр зэрифэшъуашэу къагъэлъэгъуагъ, гъэхъагъэхэри явуху къэкюжьыгъэх.

Урысыем ичТыпТэ зэфэшъхьафхэм къарыкПыгъэ ныбжыкПэхэм сэнаущыгъэу ахэльыр къагъэлъэгъуагъ. Команди 150-у къэгъэлъэгъоным хэлэжьагъэхэм анахь дэгъухэр къахахыгъэх. Адыгеим икПыгъэ купзу «ЗаШиБиТлЗ» зыфиГорэри ахэм ащыщ хъугъэ. Ащ хэт Денис Маловичкэрэ Антон Петрашевымрэ мы мафэхэм тиредакцие ихъэкПагъэх, зэлъа-

шІэрэ къэтыным хэлэжьэнхэу зэрэхъугъэр ахэм къытфаютагъ.

Ильэс пчъагьэрэ республикэмкІэ КВН-м ихэшыпыкІыгьэ куп тыхэтыгь, текІоныгьэр бэрэ къыдэтхыщтыгъ, — еІо Денис Маловичкэм. — Сэмэркъэум тыгукІэ тыфэщагь, ащ зедгьэушъомбгъуныр тыгу илъыгъ. 2012-рэ илъэсым ыкІэхэм адэжь «Comedy баттл без границ» зыфиlорэм ия 4-рэ лъэхъан епхыгъэ зэнэкъокъу зэрэщы эщтыр зызэхэтэхым, тыхэлэжьэнэу итхъухьагъ. Краснодар щыкІорэ зэнэкъокъум текІоліагь ыкіи ащ тыпхырыкіыгь, Москва тыкІон, телекъэтыным тыхэлэжьэн амали тиІэ хъугьэ.

Къэгъэлъэгъоныр гъэшІэгъоны, щхэны зэрэхъущтым ахэр пылъыгъэх. Чэщи мафи ямыІзу загъэхьазырыгъ. Мэзаем ыкІэхэм адэжь Денисрэ Антонрэ гъогу техьагъэх. Гъэтхапэм техынхэр рагъэжьагъэх.

— Краснодар къыщыдгъэлъэгъогъэ дэдэр къэтшіыжынэу тыфэягъ, ау ар къытфадагъэп, — ею Антон Петрашевым. — Шерлок Холмсрэ миссис Хадсонрэ зыхэт къэгъэлъэгъон щхэнэу тиіэр къэтшіыгъ. Ар ашіогъэшіэгъонэу, ашіощхэнэу жюрим хэтхэр къедэіугъэхыкіи ятіонэрэ уцугъом тихьагъ.

Гъэхъагъэхэр яlэхэу кlалэхэм Адыгеим къагъэзэжьыгъ. Ятlонэрэ турым зыфагъэхьазырынэу рагъэжьагъ. Мы мафэхэм ахэр гъогу техьагъэх. Іоныгъом и 17-м щегъэжьагъэу и 19-м нэс ятlонэрэ уцугъор кlощт, нэужым ащ текlоныгъэ къыщыдэзыхыгъэхэу финалым хэхьагъэхэм Іоныгъом и 21-м зыкъагъэлъэгъощт. Финалым нэсыхэрэр «Comedy club» зыфи-

Республикэм икlыхи къэгъэпъэгъонхэм ахэлэжьагъэхэм ягухэлъхэр къадэхъунхэу тафэпъаlо. Тишъолъыр щыщ кlалэхэр зыхэлэжьэгъэ къэгъэлъэгъоныр илъэсым ыкlэм нэс тэри телевизорымкlэ тлъэгъужьышт.

ПІАТІЫКЪО Анет.

Унашъом зэхъокІыныгъэ фашІыгъэп

Следствием зэригъэунэфыгъэмкІэ, 2008-рэ илъэсым тыгъэгъазэм Барцо Мухьдинэ зипэшэ зэхэшэгъэ бзэджэшІэ купым къалэу Краснодар Іоф щызышІэрэ предпринимателыр ытыгъугъ. Мыр къызщыхъугъэр Адыгеим и Тэхъутэмыкъое район ары. БзэджашІэхэм ахэтыгъ Роланди Чантурия. Лажьэ зимы!э хъулъфыгъэу атыгъугъэр егъэзыгъэкІэ республикэм ичІыпІэ горэм щаІыгыыгы ыкІи ар къатІупщыжьыным пае иІахьылхэм сомэ миллион 1,7-рэ къаlахыгъ. Зичэзыу

ахъщэр аштэзэ бзэджэшlэ купым хэтхэр хэбзэухъумэкlо къулыкъухэм къаубытыгъэх ыкlи предпринимателыр шъхьафит ашlыжьыгъ.

2009 — 2010-рэ илъэсхэм Адыгэ Республикэм и Апшъэрэ Хьыкум унашъоу ышІыгъэм диштэу, ыпшъэкІэ зигугъу къэтшІыгъэ бзэджэшІэ купым хэтыгъэхэ Барцо Мухьдинэ, Жэдэ Адамэ, Дмитрий Пащенкэм хьапс атырилъхьагъ.

Республикэм хэгъэгу кlоцl Іофхэмкіэ и Министерствэ иуголовнэ розыск икъулыкъушіэхэм

зэхащэгъэ оперативнэ-лъыхъон Іофтхьабзэхэм яшІуагьэкІэ бзэджэшІэ купым хэтыгьэ Роланди Чантурия 2012-рэ илъэсым ыкІэхэм адэжь къаубытыгъ. АР-м и Апшъэрэ Хьыкум унашъоу ышІыгъэм диштэу ащ илъэси 7 хьапс тыралъхьагъ. 2012-рэ илъэсым мы хъулъфыгъэ дэдэм бзэджэшІагъэ зэрэзэрихьагъэм къыхэкІыкІэ Краснодар краим и Лабинскэ район хьыкум илъэси 8 хьапс тырилъхьэгъагъ. БзэджэшІэгъитІум къыдалъытэрэ пшъэдэкІыжьыр зэхэгъэхъуагъэу Р.Чантурия илъэс 12-рэ хьапсым дэсынэу хьыкумым унашъо ышІыгъ.

2013-рэ илъэсым Іоныгъом и 3-м УФ-м и Апшъэрэ Хьыкум иапелляционнэ коллегие унашъоу щыІэм зэхъокІыныгъэ фэмышІыгъэным дыригъэштагъ, бзэджашІэм ифэшъошэ пшъэдэкІыжьыр ыхьыщт.

ЛІышъхьэм и Кубок афагъэшъошагъ

«КВН-м иеджапі» зыфиюрэ юфтхьабзэр мэлыльфэгьум къыщегъэжьагъэу республикэм щыкіуагъ. Пшъэрылъ шъхьаізу ащ иіагъэр зэкіэми зэльашіэрэ джэгукіэм ныбжьыкіэхэр нэіуасэ фэшіыгъэнхэр ыкіи ащ пыщэгъэнхэр ары. Адыгэ Республикэм ныбжьыкіз юфхэмкіэ и Комитет юфтхьабзэм кіэщакіо фэтхьабзэм кіэщакіо фэтхьабзэм кіэщакі фэтхьабзэм кіэцакі фэтхьабзэм кізакі фатхьабзэм кізакі фатхьабзэм кізакі фатхьабзэм кізакі фатхьабзэм кізакі фатхьабзам кізакі фа

Сэмэркъэур сэнэхьат зыфэхъугъэ цІыфхэу, республикэ КВН-хэм ахэпажьэхэээ цІэрыІо хъугъэхэр мэзи 5-м къыкІоцІ ныбжьыкІэхэм аІукІагъэх. Республикэм икъалэхэм ыкІи ирайонхэм командэхэр ащызэхэзыщагъэхэу актерскэ сэнаущыгъэ зыхэлъхэу, сэмэркъэур зикІасэхэу, сценэм къытехьанкІэ мыщынэхэрэ ныбжьыкІэхэм Іоф адашІагъ, шІэныгъэу яІэхэмкІз адэгощагъэх.

Сэмэркъэухэр зэрэзэхэбгъэуцощтхэр, ахэр къызэрэбгъэпъэгъощтыр ыкІи нэмыкІхэр ныбжьыкІэхэм къафаІотагъэх. Сэмэркъэу гъэшІэгъонхэр зыхэлъ едзыгъо цІыкІухэр зэдатхыгъэх. Командэхэм къагъэхьазырыгъэхэм ахэплъагъэх, ІэпыІэгъу афэхъугъэх.

Егъэджэнэу зэхащагъэхэм язэфэхьысыжьэу КВН-м ифестиваль Тэхъутэмыкъое районым ит псэупІзу Инэм щыкІуагъ. ЗэкІэ командэхэм сэмэркъзу гъэшІэгъонхэр къашІыгъэх, гущыІэ щэрыохэр бэу агъэфедагъэх, псынкІзу гупшысэхэзэ упчІэхэм джэуапхэр къаратыжьыгъэх.

Жюрим ышІыгьэ зэфэхьысыжьхэмкіэ Адыгэкъалэ икомандэ анахь дэгъоу зэнэкъокъум зыкъыщигъэлъэгъуагъ. Апэрэ чіыпіэр ащ ратыгъ ыкіи Адыгэ Республикэм и Ліышъхьэ и Кубок фагъэшъошагъ. Зэкіэ фестивалым хэлэжьэгъэ командэхэр шіухьафтынхэмкіэ агъэшіуагъэх.

АР-м ныбжьыкіэ Іофхэмкіэ и Комитет иІофышіэхэм тызэрэщагьэгьозагьэмкіэ, Іофтхьабзэм изэхэщэн Тэхъутэмыкьое районым иадминистрацие иІахьышіу хишіыхьагь. Къэкіощт илъэсми джыри нахьгьэшіэгьонэу ар зэхащэнэу агьэнафэ.

ШХОНЧЫБЭШІЭ Рузан.

Нэбгырищ хэкІодагъ

Іоныгъом и 7-м Теуцожь районым пхырыкІырэ автомобиль гъогоу «Инэм — Бжъэдыгъухьабл» зыфиІорэм, къуаджэу Гъобэкъуаерэ къутырэу Шевченкэмрэ ягъунапкъэхэм адэжь, машинитіу щызэутэкІыгъ. «Газелым» исыгъэ нэбгыриим щыщэу нэбгыритіур кізлэцІыкіух, илъэс 12 — 14 аныбжь.

Адыгэ Республикэм хэгъэгу кlоцl lофхэмкlэ и Министерствэ къызэритырэмкlэ, автомобильхэу «Газелымрэ» «ВАЗ-2109-мрэ» зызэутэкlыхэм, нэбгырищ хэкlодагъ, нэбгыритфымэ шъобжхэр атещагъэхэ хъугъэ.

Машинэм исыгъэ ціыфхэми шъобж зэфэшъхьафхэр атещагъэхэу сымэджэщым нагъэсыгъэх. Водителитіумрэ зы пассажиррэ мы хъугъэ-шіагъэм хэкіодагъэх.

Аварием хэфагъэхэр зэкlэ Краснодар краим щыщых. АР-м хэгъэгу кloцl Іофхэмкlэ и Министерствэ къызэритырэмкlэ, «Газелым» иводитель унэе предпринимателэу Іоф

ышІэщтыгъэ, цІыфхэр зэрищэщтыгъэх. Мы пчэдыжьым къалэу Ермэлхьаблэ къикІыгъэу хы ШІуцІэ Іушъом кІощтыгъэ.

Пэшіорыгьэшьэу зэрагьэунэфыгьэмкіэ, хьугьэ-шіагьэр зыпкь къикіыгьэр «ВАЗ-2109-р» зезыфэщтыгьэр ыпэкіэ къикіырэ машинэхэр зэрыкіохэрэ гьогум зэрэтехьагьэр ары. Ар ильэс 24-рэ зыныбжь хъулъфыгьэу псэупізу Рязанскэм щыпсэущтыгьэм зэрифэщтыгь. «Газелым» исыгьэр ильэс 47-рэ зыныбжь хъулъфыгь, Ермэлхьабла шышыгь

Мы хъугъэ-шlагъэмкlэ уголовнэ loф къызэlуахыгъ, экспертизэхэр следствием ышlынхэу щыт.

КЪЭБЭРТЭЕ-БЭЛЪКЪАР РЕСПУБЛИКЭМ

Республикэми къалэми ямэфэкІыгъ

Къэбэртэе-Бэлъкъар Республикэр зыщыІэр илъэс 72-рэ зэрэхъугъэр ащ шыпсэvрэ цІыфхэм игъэкІотыгъэу хагъэунэфыкІыгъ. Республикэм икъэлэ -ифениш дехфији минэа ефем ејахаш гъэх, хьакІэхэр агъэшІуагъэх, къэгъэльэгьон гыш эгри зэхаш эграгьагь эх.

Мамырныгъэр къаухъумэзэ Хэгьэгу -еальфа мехілоев еалыхефыш мохшоев уцугьэ саугьэтхэм ыкІи «ЕгьашІэм Урысыем тыригъус» зыфиюрэ саугъэтэу къэлэ гупчэм итым мэфэкІыр рамыгъажьэзэ къэгьагьэхэр акІэральхьагьэх, зыпсэ зытыгъэхэм такъикърэ афэшъыгъуагъэх.

ГущыІэ фабэхэр, гупшысэ куухэр цыфхэм апашъхьэ къыщијуагъэх Къэбэртэе-Бэлъкъар Республикэм и ЛІышъхьэу Къанэкъо Арсен. Адыгэхэм, къэрэщаехэм ыкІи бэлъкъархэм шъхьаподске и минити при под на при по сыхэзэ охътабэ къызэрахьыгъэр, ягухэльышухэр я XX-рэ лІэшІэгьум икъежьапІэ къызэрадэхъугъэр ыкІи зэгъусэхэу зэдэлажьэхэзэ щыlакlэм исоциальнэ, культурнэ, экономическэ, немык поехостинест инфенест сыгъэхэр ащ ипсалъэ къыщиІуагъ. Непэ Къэбэртэе-Бэлъкъар Республикэр Урысыем исубъект шъхьафитхэм зэу ахэт.

Лъэпкъ зэфэшъхьафхэм тызэкъотэу тинеущырэ щыlакlэ джыри нахьышІоу зэрэдгьэпсыщтым сицыхьэ тель, къыІуагъ А. Къанэкъом.

Республикэм ипсэупІэ зэфэшъхьафхэм спортивнэ зэнэкъокъухэр, кон-

цертхэр, къэгъэлъэгъонхэр ащыlагъэх. Лъэпкъ шхын зэфэшъхьафхэр бысымгуащэхэм къагъэхьазырыгъагъэх, цІыфхэр къэшъуагъэх, джэгугъэх.

Республикэм и Мафэ къалэу Налщык имэфэкІ тефэ. Ащ ехъулІзу къалэм псэолъакІэу щашІыгъэхэр къызэlуахыгъэх. КlэлэцІыкІухэр футбол зыщешІэнхэ искусственнэ джэгупІэ кІэу псэупІэхэу Псынэдахэрэ Изольскаямрэ азыфагу щашІыгь, физкультурнэ-зыпсыхьэпІэ комплекс селоу Сар- 🥒 мак (Изольскэ район) къыщызэlуа-

МэфэкІыр дахэу рекіокіыгь, ціыфхэм загъэпсэфыгъ.

ШАПСЫГЪЭМ

Лъэпкъ цІыкІухэм

Зэкъоуцогъэ лъэпкъхэм я Организацие (ООН) и Къэралыгьо Ассамблее 1992-рэ илъэсым лъэпкъ цІыкІухэм я Мафэ хагъэунэфыкlызэ ашlынэу унашьо ыштэгьагь. Ильэс къэс шышьхьэІу мазэм хы ШІуцІэ Іушъом щыпсэурэ шапсыгъэхэм а мэфэкІыр хагъэунэфыкІы. Къуаджэу Агуй-Шапсыгъэ щыпсэухэрэм, хьакІэхэри ягъусэхэу, лъэпкъ цІыкІухэм афэгъэхьыгъэ мэфэкІыр якъуаджэ щыхагъэунэфыкІыгъ.

 Тызэрэзэхахьэрэм тыгу къе ыкІи тегьэчэфы, — ею хы ШІуцІэ Іушъом щыпсэурэ шапсыгъэхэм ялъэпкъ культурэ и Гупчэ итхьаматэу Шъхьэлэхъо Мэдинэ. — Тятэжъ пІашъэхэм ящыІэкІагьэр, лъэпкъ шэн-зэхэтыкІэхэр, нэхъоир, цІыфыгьэр зыфэдагьэхэр тыгу къэтэгъэкІыжьых.

ЗипчъагъэкІэ бэ мыхъурэ лъэпкъхэм ащыщых шапсыгъэхэри. Лъэпкъ цыкухэм я Мафэ илъэс къэс хагъэунэфыкіы. Мэфэкіым ипрограммэ нахь гьэшІэгьонэу зэрэзэхагьэуцощтым пылъых, хэхъоныгъэхэр ренэу фашіых. Нахыжжыма мафэр зэрагьэльапІэрэм фэдэу, ныбжьыкІэхэми загъэчаны. Макіэхэми, лъэпкъ ціыкіум ылъапсэ зэрэмык одыжьыщтым еусэх.

МэфэкІыр дэгъоу кІуагъэ. Концертым орэдыІохэмрэ къэшъуакІохэмрэ хэлэжьагъэх. НыбжьыкІэхэм адыгэ джэгушхо афызэхащэгъагъ.

КЪЭРЭЩЭЕ-ЩЭРДЖЭС РЕСПУБЛИКЭМ

Черкесскэ тамыгъэ фэхъущт

Къалэу Черкесскэ имэфэкІ мафэ республикэм игъэкІотыгъэу щыхагъэунэфыкІынэу зыфагъэхьазыры. Къалэм аужырэ лъэхъаным хэхъоныгъэу ышІыгъэхэр зыфэдэхэр цІыф жъугъэхэм алъэгъущтых ыкІи якъэбархэр зэхахыщтых. Мэфэкlым нахь шІухьафтын гъэшІэгьонэу пагьохыщтхэм ащыщ икъокіыпіэ къыдэхьагьукіэ кізу щагьэуцурэ стелэу метрэ 22-рэ зильэгэгьэщтыр. Ащ Къэрэщэе-Щэрджэс Республикэм ибыракърэ игербрэ ясурэтхэр тешіыхьэгьэщтых, «Черкесск» ыкіи «Шъу-

> Республикэм и ЛІышъхьэу Темрезов Рэщыдэ зэрэхигъэунэфыкІырэмкІэ, федеральнэ гъогубгъум Іус псэупіэхэм апхырыкІырэ ягьогухэм остыгьэхэр къащагъэблэнхэу федеральнэ гъогуш агентствэм ипащэхэм зэзэгъыныгъэ адишІыгъ.

къеблагъ» зыфиlорэ гущыlэхэр тетхэгъэщтых.

ЗыгъэпсэфыпІэ паркэу «Зеленый остров» зыфиlорэм амфитеатрэ къыщызэlуахыщт. Гъэмэфэ театрэм нэбгырэ 1060-рэ чІэфэщт. Паркыр зэрэщытэу зэрагьэкІэжьырэм дакІоу, амфитеатрэр зыдэщыт чІыпІэм къешІэкІыгъэу театральнэ гупчэ агъэпсыщт. Амфитеатрэри къалэм

Социальнэ таксим Іоф ешІэ

Къэбэртэе-Бэлъкъар Республикэм ІофшІэнымкІэ ыкІи социальнэ хэхъоныгъэмкІэ и Министерствэ ипрограммакІэу

«Социальнэ такси» зыфиlорэм изэшlохын рагъэжьагъ. lоныгъом и

1-м къыщыублагъэу къалэу Налщык игъогухэм такси гъожь дахэ атет.

Ар зыфытырагъэхьагъэр сэкъатныгъэ зиlэ цlыфхэр ары. Социальнэ таксим изэгъэгъотын министерствэм нэмыкlэу къалэм щызэхэщэгъэ гупчэу «ЦІыфхэм социальнэ ІэпыІэгъу ягъэгъотыгъэныр» зыфиІорэмрэ пшъэдэкІыжь гъэкІэкІыгъэ зыхьырэ обществэу «Грант» зыфиlорэмрэ хэлэжьагъэх.

Таксир зыгъэфедэхэрэр сэкъатныгъэ зиІэ цІыфхэмрэ къэсымэджагъэхэмрэ арых. Къэлэ кlоцlым сыд фэдэ чlыпlэ ущынэсыщтми лъыптыщтыр со-

мэ 50. Социальнэ ІэпыІэгъу цІыфхэм языгьэгьотырэ Гупчэм иІофышІэхэм къызэра-Іорэмкіэ, таксим зы мазэм нэбгырэ 30 фэдиз зэрещэ. НахьыбэмкІэ ахэр зыдакІохэрэр ІэзапІэхэр ары.

Гупчэм цыфхэм агъэфедэгьэ (ащыгьыгьэ) щыгьынхэр зыщаугьоирэ чІыпІи иІ. Ащ ащыгыныхэри щыгынык Іэхэри щаlахых, щыlэкlэ тэрэз зимыІэхэм аратых.

Пжаш фэпэу ш мазэм сабыибэ зиІэ унагьохэм, зигъот макІэхэм ыкІи чІыпІэ зэжъу ифэгъэ унагъо-

хэм шхын стырхэри ыпкІэ хэмыльэу афарагьэщагьэх.

Нэкіубгьор зыгьэхьазырыгьэр ШЪАУКЪО Асльангуащ.

Тхыгъэжъхэм адыгэхэр къазэрахафэхэрэр

1825-рэ илъэс. Ежь адыгэхэм къызэраІорэмкіэ, лъэпкъ ціыкіухэр Урысыем пэуцужьхи, илъэс 25-рэ (1801—1825-рэ илъэсхэм) нэбгырэ 25255-рэ къаукІыгъ ыкІи гъэры ашІыгъэх. Шы мин къаукІыгъ, былымэу — мин 60, мэл мини 100 ашІокІодыгъ. Пачъыхьадзэм щыщэу аукІыгьэр нэбгырэ 2100-рэ.

В. Потто. Кавказская война

1826-рэ илъэс, чъэпыогъум и 8. Анапскэ пашэу Абдула генерал-майорэу Сысоевым фитхырэ письмэм щэтхьаусыхэ: «шапсыгъэхэр зэрыбгъэдэlонхэ ыкІи зэрыбгьэІорышІэнхэ амал» зэрэщымыІэр гурегъаІо.

«Кавказский сборник»

1826-рэ илъэс. Къуаджэу Бжыхьэкъоежъыр джырэ уахътэм зыдэщыс чІыпіэм тіысыгъэ.

Урысыдзэм хэт зэолІхэм апэрэу шашлык. Кавказым щашІыгьэу, арагьэшхы. Зымышхыгьэхэр «сыд щыща шашлыкыр?» аlозэ, кlэупчlэщтыгъэх.

«Кавказский сборник»

Алкъэс къэзэкъыдзэм псэолъапхъэхэр

зэрэфитіупщыгъэхэм фэші щыгъу пуд минитф къыфарагъащэ.

Русско-адыгские торговые связи. Сборник документов.

1827-рэ ильэс, тыгьэгьазэм. Персидскэ пщиту нэбгырэ 40 ягъусэу Пшызэ Іушъо къызэпакІухьэ, адыгэхэр Урысыем пэуцужьынхэм тырагъэгушІухьэх.

Кубанский сборник

1828-рэ илъэс. Мэкъумэщышіэхэм 1827-рэ илъэс. Пщэу Хьаджэмыкъо бжъэдыгъу къуаджэхэм закъыща эты, къин языгъэлъэгъурэ Хьаджэмыкъопшымрэ Ахэджэгопшымрэ апэуцужьых, ау зи къадэхъурэп.

П. Аутлев. Апэрэ Бжъэдыгъу пщы-оркъ зау

1828-рэ ильэс. Бжъэдыгьупщыхэу Алкъэс, Мыхьамэт, Нэтlахъо къэзэкъыдзэм иатаманэу Безкровнэм зыфагъазэ яцІыфэу зыкъэзыІэтыгьэхэр агъэІэсэнхэмкіэ Іэпыіэгъу къафэхъунэу. Уіэшыгьэ зэолі миниплі къафигъэкіонэу ащ къегъэгугъэх, ау Кавказ линием идзэхэм япащэу Е. А. Эмануэль ар къыфидэрэп.

Чылэу Алыуарэ (Бжыхьэкъуае) 🛮 ихъишъэ щыщхэр

Кавказым инаместникэу игъэу, къамылышъхьэ телъэу. Урысыем иимператор къыгъэкІогъагъэм иунашъоу тыгъэгъазэм и 30-м. 1869-рэ илъэсым къыдигъэкІыгъагъэм тетэу апэрэ Бжыхьэкъое чылэ гъэlорышlапІэр 1870-рэ илъэсым зэхащэгъагъэ. Ащ ыужкІэ зэхэкІыхи, чылитюу зызагощым, 1890-рэ илъэсым Бжыхьэкъоежъымрэ БжыхьэкъоякІэмрэ зыхахьэщтыгъэ Бжыхьэкъое чылэ общест-

вэр щыІэ хъугъагъэ. Чылэ гъэ Іорыш Іап І эу старфо меспитые профессионным фо фыр хестытшетшь уенешыш лъэрыхьэхэу мылъкубэ зиlагъэхэр. ЦІыф къызэрыкІохэр ыкІи тхьамыкІэхэр гъэІорышІапІэм хагъахьэщтыгъэхэп.

Старшинам апэрэ ыкІи ятІонэрэ ІэпыІэгъу гуадзэхэр иІагъэх. Тхакloy гъэloрышlaпlэм чІэсыгьэм урысыбзэ ышІэн фэягъэти, апэрэ тхакІохэу яІагъэхэр урыс лъэпкъым щыщхэу къырагъэблагъэщтыгъэх. Ахэм анэмыкІэу зэдзэкІакІоу зы нэбгырэ, квартальнэхэу нэбгырий, шыхьатуцухэу (довереннэхэу) нэбгырищ, ІофышІапхъэхэу (кандидатхэу) нэбгырищ иІэщтыгьэх.

ГъэІорышІапІэм щэрэхъхэр кІэтхэу ыкІи зы зэрытхэгъэ документэу хъар- дгъаджэмэ тшІоигъоу зэрэщы-

1894-рэ илъэсым къыщегъэжьагъэу Іоф ышІэу ригъэжьэгъагь ыкІи чылэм ихьыкумэу нэбгырищ хьыкумышІэу зыхэтыгъэр епхыгъагъ. Чылэ хьыкумым нахьыбэу Іофэу зэхифищтыгъэхэр чылитІумрэ ыкІи ахэм адэсыгъэ цІыфхэмрэ чІыгур тэрэзэу афэгощыгьэныр; цІыф зыукІыгъэхэм, мылъку е былым къэзытыгъугъэхэм, фэшъхьаф бзэджэшІагъэхэр зышагъэхэм яюфхэр ары.

Чылэ гъэІорышаппэр зычатыгьэр чыиф унагь ятІэкІэ

хьакукІэ агъэплъэу ыкІи тІоу зэхэтыгъ. Унэ шъхьаІэм нэмыкІэу щагум дэтыгъэх: шаор чІэсынэу унэ цІыкІу, шэщыр, пхъэ гъэстыныпхъэр зычІэлъыщтыгьэ къакъырыр ыкІи мэкъу гъэтІылъыпІэр.

Екатерининскэ отделым итхьаматэ къушъхьэчІэсхэм яІофхэмкІэ иІэпыІэгъу иунашъоу тыгъэгъазэм и 18-м, 1889-рэ илъэсым номерэу 1132-рэ зытетэу ышІыгъагъэм елъытыгъэу Бжыхьэкъое гъэІорышІапІэм старшинау иІэгъэ Хьаджлъэустэн Бжыхьакъор ІукІыжьы зэхъум, ІэнатІэр урядникэу Батчэрые Хьаджэмыкъом ритыжьыгьагь ыкІи чылэ гьэІорышІапІэм мылькоу иІагьэр кІатхыкІыжьыгъагъ.

ГъэІорышІапІэм иуниплІымэ арытыгъэх ІофшІэнымкІэ ищыкІэгъэ столхэр, пхъэнтІэкІухэр, фэтагын остыгъэхэр, тхэным пае агъэфедэрэ хьапщыпхэр ыкІи нэмыкІхэри. А лъэхъаным дэпкъым пылъэгъагъэх Урысые хэгъэгум иимператор ипортретиту апч атемылъзу. УрызекІонэу зы тарантас пхъэ

кІымэфэ жэшхо ухъумапІэ тетэу яІагъэх. Ахэр зэращэнхэу шэщым шиплі чіэтыгъ.

Урысые администрацием къафыригьэхьыгьэгьэ документхэу чылэ гъэІорышІапІэм чІэсыгъэхэм яюфхэр зэрагьэцакіэщтыгьэхэр шъодгьэльэгьухэмэ тшІоигъу ыкІи ахэм аціэхэр урысыбзэкІэ къэтэтхых. Ахэр: «Инструкция для аульского правления», «Инструкция чинам полиции», «Инструкция о поставках лошадей», «Инструкция чинам полиции судебной палаты», «Сборник законов и распоряжений полиции», «Сборник населенных мест Кавказа», «Сборник судебно-торгового устава», «Справочная книжка Кубанской области», «Судебный устав», «Положение о наказаниях». «Устав определяющий пресечение преступлений».

Старшинами ащ иІэпыІэгъухэми, хьыкумышІхэми чылэ гъэІорышІапІэми хэушъхьафыкіыгъэу мыхъурхэр яІагъэх хабзэу щы агъэм къаритыгъэхэу.

ГъэІорышІапІэр чылэ кІоцІым иІофтхьабзэхэм язэшІохын нэмыкІэу, Урысыем иполитическэ ыкІи экономическэ щыІэкІэпсэукІэ хэлажьэштыгь, пачъыхьагъум ихэбзэ гьэуцугьэхэр, ифедэхэр ыкІи ишІоигьоныгьэхэр ыгьэцакІэщтыгьэх. Ащ нэмыкІэу, хабзэу шыlагъэмкlэ мыцыхьэшІэгъухэмрэ революционерхэмрэ альыпльэщтыгьэх; пачъыхьагьум каторгэм е хьапсым къыч!эк!ыхи къыхэхьажьыгъагъэхэм ялъыхъун ыкІи якъэгьотыжьын ахэлажьэщтыгьэ. Ащ фэдэ Іофхэр зэрэзэшІуахыщтыгъэхэр къэзыушыхьатырэмэ зэу ащыщых полицием игъэпсыкІэпсэукіэ ехьыліагьэу документыбэу гъэlорышlапlэм чlэлъыгъэхэр.

Іоф щызышІэнхэу чылэ гъэ-ІорышІапІэм цІыфэу аштэщтыгъэхэм тхьэрыю (присягэ) арагъэшЫштыгъэ ыкІи аш кІагъэтхэжьыщтыгьэх. Тхьэрыюу ашыштыгъэм гущыІэу хэтыгъэхэр урысыбзэкІэ ыкІи арапыбзэкІэ

зынэщым къычіэдгьотагьэм шъуе- тыгьэм фэдэу къыхэтэуты.

присяжный лист

о приводе к присяге на верность к службе должностных лиц Бжегокаевского аульского общества.

Я, нижепоименованный, пред Алкораном Всемогущего, не имеющего себе равного, Великого Бога, обещаюсь и клянусь в том, что хочу и должен ЕГО ИМПЕРАТОРСКОМУ ВЕЛИЧЕСТВУ, своему истинному и природному Всемилостивейшему ВЕЛИКОМУ ГОСУДАРЮ ИМПЕРАТОРУ НИ-КОЛАЮ АЛЕКСАНДРОВИЧУ, САМОДЕРЖЦУ ВСЕРОС-СИЙСКОМУ и законному ЕГО ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕ-ЛИЧЕСТВА Всероссийского Престола НАСЛЕДНИКУ ГЕ-ОРГИЮ АЛЕКСАНДРОВИЧУ верно и нелицемерно служить и во всем повиноваться, не щадя живота своего до последней капли крови, и все к высокому ЕГО ИМ-ПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖАВСТВУ, силе и власти принадлежащие права и преимущества, узаконенные и впредь узаконяемы по крайнему разумению, силе и возможности, предостерегать и оборонять, и притом по крайней мере старатися споспешествовать все, что к ЕГО ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА верной службе и пользе государственной во всяких случаях касаться может; о ущербе же ЕГО ВЕЛИЧЕСТВА интереса, вреде и убытке, как скоро о том уведаю, не токмо благовременно объявлять, но и всякими мерами отвращать и не допущать тщатися, и всякую вверенную тайность крепко хранить буду, и поверенный и положенный на мне чин, как по сей (генеральной), так и по особливой, определенной и от времени до времени ЕГО ИМПЕРАТОРСКО-ГО ВЕЛИЧЕСТВА именем от предуставленных надо мною начальников определяемым инструкциям и регламентам и указам, надлежащим образом по совести своей исправлять, и для своей корысти, свойства, дружбы и вражды противно должности своей и присяге не поступать, и таким образом себя весть и поступать как верному ЕГО ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА подданному благопристойно есть и надлежит, и как я пред Богом и судом, Его страшным, в том всегда ответ дать могу; как сущее мне Господ Бог душевно и телесно да поможет. (Биллаги, Валлаги, Таллаги). После таковой моей клятвы целую слава Алкорана. О, Господи миров! По сему присяжному Листу присягу принимали 14 июня 1900 года (восемь подписей):

- 1. Старшина Магмет Совмиз.
- 2. Помощники старшины Исхак Зазий и П. Бжассо.
- 3. Сборщик И.Савв.
- 4. Доверенные Х.Хатит, А.Барчо, Умар Зазий, П. Колокуток.(Национальный архив Республики Адыгея. Фонд 21, Опись N 1, Дело N 253, лист N 6).

БАРЦО Адам. Доцент. БАРЦО Мурат. Тарихъымкіэ кіэлэегъадж. (Джыри къыкІэлъыкІощт).

КУЛЬТУРЭР КЪУАДЖЭМ ПАЙ

Цэгъоу къапэгъокІых

Титворческэ купхэр къуаджэм щыпсэухэрэм нахьыбэрэ аlукlэнхэм фэгъэхьыгъэ Іофыгъохэр зэрахьэх. Адыгэ Республикэм и Лъэпкъ театрэу Цэй Ибрахьимэ ыцІэ зыхьырэм испектаклэхэр Тэхъутэмыкъое районым къыщегъэлъагъох. Ащ дакІоу, тигъунэгъу Краснодар краим икъалэхэмрэ район гупчэхэмрэ тиартистхэр ащыІэщтых.

Урысыемрэ Къэбэртэе-Бэлъкъарымрэ язаслуженнэ артистэу, Адыгеим инароднэ артистэу, УФ-м итхакІохэм я Союз хэтэу Мурэтэ Чэпае ипьесэу «ІэнатІэм игъэрхэм»

техыгъэ спектаклэу Абхъазым искусствэхэмкІэ изаслуженнэ ІофышІэшхоу Нэгъой Инвер ыгъэуцугъэр Іоныгъо мазэм Тэхъутэмыкъое районым икъуаджэхэм Лъэпкъ театрэм къащегъэлъагъох.

- Бжыхьэкъоежъыр Мыекъуапэ анахь чыжьэу пэјудзыгъэмэ ащыщ, — къеlуатэ Урысыем изаслуженнэ артистэу, Адыгеим инароднэ артистэу, тигъэзет иныбджэгъушІоу Пэрэныкъо Чэтибэ. — Культурэм и Унэу Бжыхьэкъоежъым дэтыр зэтегьэпсыхьагь, пэlyхъохэр кіэракіэх. Чылэм дэс цІыфхэр къызэрэтфэзэщыгъэхэр къахэщэу якъэбархэр къытфаІотагъэх, спектаклэм ягуапэу еплъыгъэх.

ІэнэтІэшхомэ акІэхъопсыхэрэм афэгьэхьыгьэ спектаклэм хэлэжьэгъэ артистхэу Кушъу Светланэ, Пэрэныкъо Чэтибэ. КІыкі Юрэ, Мурэтэ Чэпае, Тхьаркъохъо Теуцожь, Ацумыжъ Тембот, Бэгъ Алкъэс ярольхэр дэгъоу къашІых. Зым зыр ыубыжьызэ, ІэнатІэм Іухьанхэм фэшІ ахъщэ къуалъхьэу атыгъэм рыкІэгъожьхэу ягукІаехэр къызэфаІотэжьых.

Іоныгьом и 17 — 18-м Псыфабэ (Горячий Ключ), и 19 20-м Динской районым ти-

артистхэр ащыlэщтых, урысыб- игъэрхэр» къащигъэлъэгъонэу зэкІэ спектаклэхэр къащагъэлъэгъощтых. Іоныгъом и 24 — 28-м Лъэпкъ театрэр Тэхъутэмыкъуае, Козэт, Инэм, Яб-

зегъэхьазыры.

САХЬИДЭКЪО Нурбый. Сурэтыр спектаклэу «Іэналоновскэм, Щынджые «ІэнатІэм тІэм игъэрхэм» къыщытырахыгъ.

Жьы къухь

Изакъоу жьы къухьэр щэнэфы, Хышхоу шхъуант!эм ипщэгъо фыжь!.. Хэгъэгу чыжьэм щылъэхъуа шъэ-

Ихэку щы Іэр сыд гукъэк Іыжь? Орхэр мэджэгух, жьыр мэхъушІэ, Пкъэу лъагэр бытэу хэщэтык І... Насыпым лъыхъоу ар къыпшюшы, Насып щымы Іэр ыгу имык І! Ор къашхъор ычІэгъкІэ щэуальэ, Ышъхьагък Іэ тыгъэр къыщэш Іэт... БэнакІу ар, фыртынэм епсальэ, Гупсэф фыртынэм хэтым фэд!

Кавказ

СыцІыкІузэ мыгъуагъэкІэ сышъукІэрычыгъ Нахь мыш Іэми, къыблэ къушъхьэ-

хэр, шъуишыгу Ныбжьи сщымыгъупшэу илъыным пай

Сихэгъэгу орэд ІэшІум фэдэу хэсхыгъ,

СикІас сэ Кавказ.

Сэ сисабыигъом сянэ чІэсынагъ. Ау сшІошІыщтыгъ пчыхьэ дахэм

илъэхъан Шъофым мэкъэ гупсэр къысшъхьаригъэхьан.

Джащ пае, къушъхьэтхыхэр, сыгу шъухэпк Іагъ,

СикІас сэ Кавказ.

Къушъхьэ тІуакІэхэр, сыжъудэнасыпышlуагъ:

Ильэситф тешІагь, зэпымыоу сизэ-

Нэ шІэгъуитІур сэ ащ къысфыщынэфын,

А нэпльэгъур сыгу ильэу сы Іушьэшъагъ:

Сик ас сэ Кавказ!..

КъэкІорэгъэм усэкІо цІэрыІор къызыхъугъэр ильэс 200 мэхьу. Ар игьэкІотыгьэу тыдэкІи щыхагьэунэфыкІыщт. БэшІагьэ Лермонтовым итхыгъэхэр адыгэ культурэм щыщ зыхъугъэхэр. Хэгъэгу зэошхор къежьэным ыпэкІи, ащ нэужыми иусэхэмрэ ипрозэрэ зыдэт итхылъхэр шъхьафэу къыдэкІыгъэх. Ащ иІахьышІу хашІыхьагь титхакІохэу Еутых Аскэр, Пэрэныкъо Муратэ, Одэжьдэкъо Хьаджэмэт, нэмыкІхэми.

Адыгэмэ ягукІае къизыІотыкІырэ усэу М.Ю. Лермонтовым иІэр макІэп: «Кавказ», «Адыгэ пшъашъэр», «Къуаджэу Бэстэнджый», фэшъхьафхэри. Ахэмэ ащыщхэуи ыкІи нэмыкІхэуи Пэнэшъу Хьазрэт зэридзэкІыгъэхэм нэІуасэ непэ шъуафэтэшІы.

Адыгэ пшъашъ

Сэ шъуслъэгъугъ: о губгъор, Іуашъхьэр, Къушъхьэ мыухыжьымэ яшъхьанд, Нэр пІэпызыхыри сапашъхьэр, Дэхагъэм зэкІэ ишыхьат, Тхъэжьырэ цІыфмэ ярэхьат! Ау Тэрчы псыхъор зыщыблэчърэм, Адыгэ пшъашъэ щыслъэгъугъ, -Зэфэдэу сыгуи зэльикІугь; Гупшысэу сэ сызымыт Іупщырэм ГъусэшІу сэ сышъуфигъэхъугъ... Джаущтэу кІэгьожьым зэльиштагьэу, Джэнэты макъэм седэІун, Джыри ошъогур ылъэгъун; Джаущтэу шІульэгьур кьэетагьэу, Хьадэгъу нэс гъусэ пфэхъун.

Лъахэр

ШІу сэльэгьу льахэр, ау шІульэгьу гъэшІэгъонкІэ!

СизэхэшІыкІ къышІэнэу фэмылъэкІ, ЛъыкІэ щэфыгъэ щытхъоу гъэлъэ-

ЦыхьэшІын гушхуагъэм ирэхьатэу мыкІэкІ,

Лъэхъэнэ чыжьэм илъапіэу осыет-Арыхэп сэ тхъагьохэу сигу Іэтхэр.

Ау шІу сэльэгьу — сымышІэу сыд пай

Ишьофмэ ярэхьатэу чьы Іэтагьэ, Гъунэнчъэу имэзхэм яхъыягъэ, Ипсыхьоу къиугъэхэм хэу якъы-

дэкІыкІай; Сик ас кум сисэу сэ къэсчъыхьа-

Чэщ шІункІым тесыдзагьэу синэплъэгъу,

Чэщшъхьэихып Іэм зыфэсплъыхьаныр, Къоджэ чэфынчъэмэ афэсшіэу гу-

Сик ас коцыпкъзу лыгъэм и Гугъо, Кухэу шъофым итхэм ячэщ, Іуашъхьэу къэгъожьрэм игубгъо Тет пхъэшъэбэфмэ сафэзэщ. ГушІуагьоу бэ зыщымыгьуазэр, Хьамэу зытизыр синэрыльэгъу, Пхъэ унэу зышъхьэ тельыр уарзэр, Хъэрэ-пкІэраеу шъхьангъупчъэ дэгъу; МэфэкІым, пчыхьэ чъыІэтагьэм, Сеплъынэу пчыхьэ к ахэ нэс ИтепкІэ-къашъо мытыкъу ешъуагъэм Сыфэхьазыр сэ ары къэс.

ХъяркІэ, шІоилъэу Урысыер, Пщыліхэм, зиусхьанхэм яхэгьэгу, Шъори, зыщыгъхэр кІэкожъыер, Ори, физыхрэр ащ зыбгъэгу. Кавказ икъушъхьэхэм акІыбкІэ Пщыхэм нэрызы сафэхъун, Пш Іэхэнэп янэпльэгъу сик Іынк Іэ, Ядэюшагъэ згъэшэхъун.

«Хьау, сы— Байронэп, сынэмык I...»

Хьау, сы — Байронэп, сынэмыкІ, Фэшъхьафы шъыпкъэу сыхэхыгъэу, Ащ фэдэу, сафэу, сегьэзыгьэу, Ау урысыгур сіэкіэмыкі. Пасэу сежьагъ сэ, жьэу сыухынэу, Сиакъыл бэу зэшІуимыхын, Тенджызым фэдэу, сыгу утынэу Гугъэ къутагъэр имыкІын. Хышхо нэхаер, хэт уишъэфхэр Къэзыюшъунэу тэ къытхэт? ЦІыф купым сигупшысэ нэфхэр Есюна сэ. е Тхьэм, е хэт!

ЛъэІуакІор

Тхьэльэ Іуп Іэм ипчьэ Іу дэжь ЫІэ щэигъэу Іут тхьамыкІэр, Одыбз, ерагъэу жьы къещэжь, Гъабли, псыфалІи ащымыкІэу. Зыфэягьэр хьалыгъу такъыр, Гур зэрегьэгъу инэпльэгъу, ЫІэгу ралъхьагъ мыжъо мытІыр, Къэгъыщтым фэдэу ар сэльэгъу. Джаущтэу уильэгьу сэ сыфэягь, Сынэпс къэкlуагъэу, сыгу кlодыгъэу; Джащ фэдэу сэ о сыбгъэпцІагь, Сигухэльыш Іухэр сыухыгьэу!

Жъуагъо

Жъчагъор сашъхьагъ Сэ къыщэнэф; Спсэ тІэкІу хэхьагь, Сыкъегъэчэф. Сэ сигухэлъ ЗыкъешІы щыщ, Сыгу игъэ Іэл, Сэ спэмычыжь! Джащ, джащ фэдагъ Ащ инэплъэгъу, Гурымы Іуагъ Сэ сишІульэгъу Хьазаб щэчын Ащ имыІагь. Жъогъо нэфын, Успэчыжьагь. СынэпІэ пшъыгъ. Умычъыягъ, Гугъэ к юдыгъ. ПкІэнчъэу сежагь!

ШхъуантІэхэу Кавказ къушъхьэхэр, шІуфэс шъосэхы! Сэ сикІэлэгъу шъо шъугъэшІуагъ; шъутхыцІэ Іэлхэм ашъхьагъ сыкъыщяшъухьакІыгъ, пщэхэмкІэ сышъуфапэщтыгъ, ошъогум сэ сежъугъэсагъ, сэри джащ щегъэжьагъэу шъо ыкІи ошъогум сышъукІэхъопсы. ЧІыопсым итанджэу, ошъопщэ Іужъухэр Іугьом фэдэу къызытебыбыкІырэр, зэ нахь мыш Іэми уильэгап Іэ Тхьэм щельэ Іугьэм, щы Іэныгьэр къыримыдзэн, а нэгьэупІэпІэгьум ар рыгушхощтыгь нахь мышІэми...

МымакІэу пчэдыжь нэфыльэм ильэхъан сэ сяплъыщтыгъ осым, къушъхьэ дыс чыжьэхэм атель мылхэм; тыгъэу къыкъокІырэм инэбзыйхэм ахэр апэшІэтыщтыгъэх, плъыжьы нэфкІэ зафапэзэ, ычІэгькІэ зэкІэ шІункІ нахь мышІэми, гьогурыкІом пчэдыжь зэрэхъугъэр къырагъашІэу. Иплъыжь тепльэ укІытэм итеплъэ ехьщыр: умышІэмэ пшъашъэхэу зызыгъэпскІыхэрэм хъулъфыгъэ залъэгъукІэ, зэрэукІытэхэрэм къыхэкІэу щыгъын фыжьыр абгъэгу тырадзэнэу игьо зэримыфэхэрэм фэдэу.

Сыдэу уижьыуаехэр сэ сикІэсагьэх, Кавказ! Джа дэгу мэкъэшхо жьыуаехэу чэщ къэрэгъулэхэм афэдэ гъочІэгъхэм апэджэжьхэрэр!.. Іошъхьэ зэныбжьым чъыг зизакъо тет, жьыбгъэмрэ ощхымрэ къауфагъэр е сэнашъхьэу къушъхьэ тІуакІэм щыбагьорэр, амышіэрэ лъагъоу ефэхыпіэм екіурэр, чіыпі у тхъурбэзэ ціэ зимы іэ псыхъожъыер зыщыблэчъырэр, ош іэдэмыші у шхончомакъэ къызыщы і урэр, шхончогъум ыуж укъызыщык ащтэрэр: ар пый мэхъаджа е сыдми шакlуа... зэкіэ, зэкіэ мы чіыпіэм щышіагъу.

Жьыр ащ щыкъабз, сабыим итхьэльэІу фэдэу. ЦІыфхэри, бзыу шъхьафитхэм афэдэхэу, гумэк ынчъэу щэпсэух; заом фэгъэшІыгъэх. ЯкъопцІэ щытыкІи агу къегущыІыкІы; Іугъуамэ зэрихырэ унэу ятІэкІэ е къамыл гъугьэк Іэ бгьагьэм яшьузхэр, япшьашьэхэр щэпсэух, Іашэр агъэкъабзэ, тыжьынк Іэ хадыкІы — рэхьатыпІэм жъы щэхъух агоу зыгорэм к Іэхьопсырэр, стырэр, насыпым ипшъэхъу щымыгъуазэр.

ПЭНЭШЪУ Хьазрэт.

ЦІыфым ифитыныгъэхэмкІэ Адыгэ Республикэм и Уполномоченнэ

и ПСАЛЪ

Адыгэ Республикэм и Законэу «Адыгэ Республикэм цІыфым ифитыныгъэхэмкІэ и Уполномоченнэ ехьылlагъ» зыфијоу номерэу 148-рэ зытетэу 2008-рэ илъэсым мэзаем и 13-м къыдэкІыгъэм ия 19-рэ статья зэригъэнафэрэм тегьэпсыкІыгьэу, цІыфым ифитыныгъэхэмкІэ Уполномоченнэм къызэтынэкІыгъэ илъэсым Іоф зэришІагьэм ехьылІэгьэ Псальэ къегъэхьазыры ыкІи республикэм икъэралыгъо хэбзэ, чІыпІэ зыгъэІорышІэжь къулыкъухэм ащ Іоф зэришіагьэр, ціыфым, гражданиным ифитыныгъэхэмрэ ишъхьафитыныгъэрэ егъэгъотыгьэнхэмкІэ Іофхэм язытет уасэу фишІырэр, джащ фэдэу цІыфым ифитыныгъэхэр Адыгэ Республикэм зэрэшаукъуагъэхэм къэралыгъом ынаІэ ты--ехуатесты ости Ішеф мынеєдир рэр алъыгы е сухэльым фэшІ. БлэкІыгъэ 2012-рэ илъэсым Уполномоченнэм Іоф зэришІагьэм ехьылІэгьэ Псальэу къыгъэхьазырыгъэу джырэблагъэ Адыгэ Республикэм и Къэралыгьо Совет — Хасэм къыхилъхьагъэм депутатхэр едэlугъэх. ГъэкІэкІыгьэу къыхэтыутырэ а Псалъэр лъэныкъо зэфэшъхьафхэм алъыІэсэу гьэпсыгъэ: цыфым ифитыныгъэхэмкІэ Уполномоченнэм зызэрэфагьэзагьэм ехьылІэгьэ статистикэм къыгъэлъагъохэрэр, цыфым ифитыныгъэхэмрэ ишъхьафитыныгьэрэ укъуагьэхэ зэрэхъугъэхэр гъэтэрэзыжьыгъэнхэмкіэ ишіуагъэу къыгъэкіуагьэр. Цыфым ифитыныгьэхэмрэ ишъхьафитыныгъэрэ ямыгьэукъогъэнхэм ылъэныкъокІэ хабзэм икъулыкъухэм Іоф зэрадишІэщтыгъэр, шъолъыр ыкІи международнэ зэдэлэжьэныгъэр зэрэзэхэщэгъагъэр, цІыфхэм правовой шІэныгьэ ягьэгьотыгьэным епхыгъэ Іофыгъохэм зэрахэлажьэщтыгъэр, кІэух зэфэхьысыжьхэр. Докладыр Уполномоченнэм Адыгэ Республикэм и Лышъхьэ. Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо Совет — Хасэм, Адыгэ Республикэм и Прокурор ыкІи Урысые Федерацием цыфым ифитыныгъэхэмкІэ и Уполномоченнэ афигъэхьыгъ.

Статистикэм къыгъэлъэгъуагъэхэр

КъызэтынэкІыгъэ илъэсым Уполномоченнэм зэкlэмкlи корреспонденцие 1263-рэ къыlукІагь. Ахэм ахэтыгьэх цІыфхэм ыкІи купхэм яфитыныгъэхэмрэ яшъхьафитыныгъэрэ зэраукъуагъэхэм афэгъэхьыгъэ тхьаусыхэхэр, къэтхагъэмкІэ мэхьанэ зиІэу щыт Іофыр зэшІохыгьэным къыкІэльэІухэрэр, правэухъумэн темэм ехьылІэгъэ къэбархэр, обращениехэр, общественнэ организациехэм ыкlи политическэ партиехэм Іоф адэшІэгъэным ехьылІэгъэ предложениехэр. Хэбзэгьэуцугьэхэм зэрагьэнафэрэм тегьэпсыкІыгьэу имыІофхэм ахэхьанэу зэрэщымытыр авторхэм агуригьаlозэ, политическэ заявлениехэм ахапльэщтыгьэп, политическэ партиехэм, организациехэм lоф адэшlэгьэным ехьылlэгьэ предложениехэу къыфашlыхэрэр Уполномоченнэм щигьэзыещтыгьэх.

-ифакиты едмехестинитифР тыныгъэрэ зэраукъуагъэхэм яхьылІэгъэ обращение 708-рэ 2012-рэ илъэсым цІыфхэм къатыгъэу Уполномоченнэм къыlукІагъ. Илъэсым къыкІоцІ Уполномоченнэр ыкІи ащ иаппарат иІофышІэхэр нэбгырэ 453-мэ аlукlагъэх. Ежь ышъхьэкlэ Уполномоченнэм нэбгырэ 211-рэ ригъэблэгъагъ. ЗэкІэ обращениеу къатыгъэхэм ащыщхэу 243-р тхьаусыхэ Іофхэм афэгьэхьыгьэх. Адрэхэр нэмык лъэныкъохэм: заявлениех, предложениех, Іофыр агурыгъэІогъэным, правовой ІэпыІэгъу ятыгъэным, нэмыкІхэм афэгъэхьыгъэх.

Правовой ухъумэн ІэпыІэгъум щыгугъыхэу зэкІэми анахьыбэу Уполномоченнэм зыфэзыгъэзагъэхэр бзылъфыгъэх. Ахэм къатыгъэ обращение 439-м Уполномоченнэр ахэплъагъ, зэхифыгъэх. НахьыбэмкІэ правовой ухъумэныгъэм ехьылІэгъэлъэІу къэзытыщтыгъэхэр икъоу социальнэу мыухъумагъэхэр: пенсионерхэр, ветеранхэр, сэкъатныгъэ зиІэхэр ары.

ЦІыфым ифитыныгъэхэмкІэ Уполномоченнэм и Псалъэ иятіонэрэ шъхьэ ціыфым, гражданиным ифитыныгъэхэу ыкіи ишъхьафитыныгъэхэу укъуагъэ хъугъэхэр егъэгъотыжьыгъэнхэмкіэ іэпыіэгъу фэхъугъэным ехьыліагъ. Тхьаусыхэр зэхьыліэгъэ лъэныкъом тегъэпсыкіыгъэу ахэр куп пшіыкіузэу гощыжьыгъэу, Уполномоченнэр льэныкъо пэпчъ хэушъхьафыкіыгъэу къытегущыіэ, іофыр зыфэгъэхьыгъэр къызэхефы.

Зычіэсыщтыр егъэгъотыгъэнымкіэ ціыфым фитыныгъэу иіэхэр

Тхыгъэ ыкІи жэрыІо тхьаусыхэхэу, хаозэм икьэралыгьо ыкІи муниципальнэ къулыкъухэм яофициальнэ документхэу къыІукІагъэхэр зэхифыхэзэ Уполномоченнэм ышІыгъэ зэфэхьысыжьым къызэригьэлъагьорэмкІэ, унэ-коммунальнэ хъызмэтым ылъэныкъокІэ ыкІи зычІэсыштхэр цІыфхэм ягъэгъотыгьэнымкІэ яфитыныгьэхэр мыукъогъэнхэм фэшІ блэкІыгъэ илъэсым Уполномоченнэм предложениеу къыхьыгъагъэхэр игъо шъыпкъэу джыри къэнэжьых. А Іофым ехьылІэгьэ тхьаусыхэхэм къашыкІэрэп. ЗычІэсыщтыр егъэгъотыгъэным фэшІ цІыфыр чэзыум хэбзэнчъэу зэрэхамыгъэуцорэм ехьылІэгъэ тхьаусыхэхэри къатыщтыгъэх. А лъэныкъомкІэ щысэу къэбгъэлъэгъон плъэкІышт ятІонэрэ купым хэхьэрэ сэкъатныгъэ зиlэу, тамыгьэу «Къадзыхьэгьэгъэ Ленинград щыпсэущтыгъ» зыфиюрэр къызыфагъэшъошэгъэ М.-м унэ фитыныгъэу иІэр Теуцожь район администрацием зэриукъуагъэм ехьылІагъэу Уполномоченнэм зыкъызэрэфигъэзагъэр. Тхьаусыхэ къэзытыгъэр район администрацием изекІуакІэ езэгьынэу фэягьэп. Уполномоченнэм зэхэфынэу ышІыгьэхэмкІэ район администрациер мытэрэзэу зэрэзекІуагъэр ыгъэчнэфыгъ. Теуцожь районым щыІэ межрайоннэ прокурорым зыфигъэзагъ цІыфым итхьаусыхэ тегьэпсыкІыгьэу суд даокіэ зыфигъазэ шіоигъоу елъэІузэ. Судыр Іофым хэпльагь, тхьаусыхэ къэзытыгьэр иунаеу зычІэсыщт унэ къыщэфыным фэшІ социальнэ тынхэр зэратыхэрэм ячэзыу хагъэуцуагъ.

Іэшэ зэіуупіэныгьэхэм ахэлэжьагьэхэм, сэкъатныгьэ зиІэхэм ыкІи сабый сэкъатхэр зијэхэ унагьохэм зычјэсыщтхэр ягъэгъотыгъэнхэмкІэ социальнэ ІэпыІэгъу ятыгъэн фаеу хэбзэгъэуцугъэм егъэнафэ нахь мышІэми, ар зэрамыгьэцэкІэжьырэм ехьылІэгьэ тхьаусыхэхэр зэпыухэрэп. 2013-рэ илъэсым ищылэ мазэ и 1-м ехъулІэу чэзыум хэтхэр нэбгырэ 402-рэ хъущтыгъэх. Ахэм ащыщхэу Іэшэ зэlуупlэныгъэхэм ахэлэжьагьэхэр нэбгырэ 61-рэ, Іэшэ зэіуупіэныгъэхэм сэкъатныгъэ ахэзыхыгъэхэр нэбгыри 10, фэхыгъэ (лІэгъэ) ветеранхэм ыкІи Іэшэ зэІуупІэныгьэхэм сэкъатныгъэ ахэхъухьагъэхэм яунагъохэм ащыщхэр нэбгыри 10, сэкъатныгъэ зиlэхэр нэбгырэ 325-рэ хъущтыгъэх. Сэкъатныгъэ зиlэхэм ащыщхэу нэбгырэ 56-р кІэлэцІыкІух. Зи зычІэмыс муниципальнэ

унэхэр зэримыкъухэрэм, нахьыбэмкІэ зэрэщымыІэхэм апкъ къикІ у социальнэ наймэ зэзэгъыныгъэм тетэу чэзыум хэтхэр зычІэсыщтхэр ягьэгьотыгъэнхэр къин дэдэу щыт. Къэралыгъом цыфхэм ащ фэдэ фитыныгъэ ареты, ау а фитыныгьэр зыгьэцэкІэжьын фаехэр чыпіэ зыгьэюрышіэжыным икъулыкъухэр ары. Адыгэ Республикэм щызэхэщэгъэ чІыпІэ зыгъэ Іорыш Іэжь къулыкъухэм якъэбархэм къызэрагъэлъагъорэмкіэ, гъот макіэ зиіэ унэгьо 500-м ехъу чэзыухэм ахэтых. КІэлабэ зиІэ унагьохэм зычІэсыщт унэ зэрагъэгъотын зэрамылъэкІырэр анахь къиныгьошхохэм ащыщ. Ахэм афэдэхэу Адыгеим унэгьо 4212-рэ щэпсэу. Кощхьэблэ районым щыпсэурэ бзылъфыгъэу Х.-м Уполномоченнэм къыфитхыгъэм къызэрэщиюрэмкіэ, зыныбжь имыкъугъэ кІэлэцІыкІуитф епІу, зычіэсын иіэпышъ, бэджэндэу ыубытыгъэм щэпсэу. Уполномоченнэр ІэпыІэгъу фэхъу шІоигьоу лъэlукІэ зыкъыфигьэзагь.

Ыпкіэ хэмылъэу унэе чіыгу Іахь ратыгъэкІи ащ зычІэсыщтыр ышІын амал зэримыІэр уплъэкІунхэм къагъэлъэгъуагъ. Къылэжьырэ тІэкІур гьомылапхъэхэм апэІохьажьы. Сабыибэ зиІэ унагъохэм янахьыбэр джащ фэдэ къиныгъохэм арехьылІэх. Мыр къиныгъошхоу зэрэщытыр къыдилъытэзэ, фэшІкІэ гъэпсыгъэ программэхэу мылъку зыпэlvагъэхьан алъэкlыштхэр зэхэгъэуцогъэнхэм ыкІи ахэм атегъэпсыкІыгъэу кІэлабэ зиІэхэм ІэпыІэгъу афэхъугъэным фэшІ Уполномоченнэм Адыгэ Республикэм и ЛІышъхьэ, республикэ министерствэхэм лъэlукІэ зафигъэзагъ. Къиныгъоу къыпыкІыхэрэмкІэ джащ ехьщырэу гъэпсыгъэ сабый ибэхэм, зыІыгъыжьыщтыр зимыІэжьэу къэнагьэхэм зычІэсыщтхэр уеаА лифоІи мехнестытьствани щытми, Адыгэ Республикэм гъэсэныгъэмкІэ ыкІи шІэныгъэмкІэ и Министерствэ къытлъигъэ-Іэсыгьэ къэбарым къызэригьэлъагъорэмкІэ, а Іофым 2012-рэ илъэсым сомэ миллиони 108-рэ мин 715,2-рэ пэlуагъэхьагъ. Ащ щыщэу сомэ миллион 18-рэ мин 515,2-р федеральнэ бюджетым къыхэкІыгъ, нэбгыри 105-м социальнэ тынхэр аlэкlагьэхьагьэх.

Узыщыпсэун умылъэкІыжьыщт унэхэм цІыфхэр къачІэщыжьыгьэнхэр ыкіи зычіэсыщтхэр ягьэгьотыгьэнхэр АдыгеимкІэ зигьо Іофэу къэнэжьы. Ар нафэ къашІы Уполномоченнэм къылъагъэ Іэсырэ тхьаусых абэмэ. Муниципальнэ образованиехэм, къэралыгъо къулыкъухэм яІофышІэхэр цІыфхэм ятхьаусыхэхэм екіоліэкіэ тэрэз афамышІэу, Іофыр тэрэзэу зэхамыфэу, теурыкІоныгъэм дихьыххэу къыхэкІы ыкІи ащ елъытыгъэу ахэм ятхьаусыхэхэр пхырыгьэкІыгьэнхэм Уполномоченнэр хэлэжьэн фаеу мэхъу. Ащ фэдэ щысэу къэпхьын плъэкІыштыр макІэп.

Унэ-коммунальнэ фэlo-фашlэхэр зэрафагьэцакІэхэрэм ехьылІэгъэ тхьаусыхабэ 2012-рэ ильэсым республикэм шыпсэухэрэм къатыгъэу Уполномоченнэм къыlукlагъ. Ахэм зыкlэ ащыщ къалэу Мыекъуапэ иурамэу Калининым тет унэу N 217-м щыпсэухэрэм къатыгъэ тхьаусыхэр. Капитальнэ гъэцэкІэжьынхэу ащ щыкІуагъэхэм ядэгъугъэ зэримыгъэразэхэрэр ціыфхэм къыраютыкіыщтыгь. ЩыкІагьэу къыхагьэщыгьэхэм апкъ къикІзу, Уполномоченнэм Мыекъуапэ и Прокурор зыфигъэзэн фаеу хъугъагъэ.

Зэхэфынхэм къызэрагъэпъагъорэмкіэ, ціыфхэм ятхьаусыхэхэр нахьыбэмкіэ зыфэгъэхьыгъэхэр фэтэрыбэу зэхэт унэхэм ачіэсхэмрэ гъэіорышіэкіо компаниехэм язэфыщытыкіэхэмрэ ары. Унэ-коммунальнэ фэіо-фашіэхэм ауасэхэмкіэ мазэ къэс атырэ тынхэм зэрахахъорэм егъэтхьаусыхэх. Ціыфхэм къызэраіорэмкіэ, фэіо-фашіэхэр

афэзыгъэцэкІэрэ предприятиехэм хъызмэтзехьаныр тэрэзэу зэрэзэхамышэрэр, ежьхэм ямысагъэкІэ чІэнагъэу ашІырэр пщыныжьыгъэныр ары тарифхэр къэІэтыгъэнхэм лъапсэ фэхъурэр. ГущыІэм пае, Мыекъуапэ иурамэу Крестьянскэм тет унэу номерэу 387-м щыпсэухэрэм къызэратхыгъэмкІэ, ежьхэм агъэстыгъэ электричествэм ипроцент 34-м къыщыублагьэу 180-м нэсы зэкіэмэ зэдагьэстыгьэу аюзэ атын фаеу къафалъытэрэр. Джащ ехьщырэу гъэпсыгъэ зашъохэрэ псымкІи, псы стырымкІи Іофхэм язытет. Уполномоченнэм зэрилъытэрэмкІэ, фэтэрыбэу зэхэт унэм щыпсэухэрэм зэкІэ псэу, электричествэу, нэмыкіхэу зэдагьэфедагъэхэр зыфэдизыр къэзылъытэрэ приборхэр унэ пстэуми ахагъэуцофэхэкІэ зэкІэмэ зэдатынэу щыт коммунальнэ фэю-фэшіэ уасэхэр къэгьэуцугъэнхэ фае.

Тхьаусыхэхэм бэрэ зигугъу къащашІыхэрэм ащыщ гъэІорышІэкІо компаниехэм цІыфхэм атырэ тынхэр зэрагъэфедэгъэ шыкіэм ехьыліэгъэ къэбархэр зэралъамыгъэІэсыхэрэр. ахэр зэфэшІыгьэхэу зэрэщытхэр. Урысые Федерацием и Унэ кодекс зэригъэнафэрэмкіэ. гъэ-ІорышІэкІо компаниехэм яІофшІэн зэрэзэхэшагъэм ехьылІэгъэ отчетхэр цІыфхэм алъагъэІэсынхэ фае. 2010-рэ илъэсым ибжыхьэ Урысые Федерацием и Правительствэ ышІыгьэ унашъомкІэ а пшъэрылъыр гъэ Іорыш Іэк Іо компаниех эм зэрагъэцэкІэжьын фэе шІыкІэр ыгъэнэфагъ. Хъызмэтзехьаныр зэрэзэхэщэгъэ шІыкІэр къизыІотыкІырэ къэбархэр Гъэ-ІорышІэкІо компаниехэм яофициальнэ сайтхэм е чІыпІэ хэбзэ гъэцэкІэкІо къулыкъум исайт къарагъэхьанхэ, гъэзетхэм къыхарагъзутынхэ фае. Уполномоченнэм зэрилъытэрэмкІэ, квартирабэу зэхэт унэхэм ачІэс--ичально компаниехэмрэ зэрэзэдэлажьэхэрэм зэхапшІэу шІуагьэ къызыкІимымехучиличты седех епини дедит ціыфхэм ятхьаусыхэхэм анаіэ зэратырамыдзэрэр, ифэшъошэ Іофыгьохэр зэрэзэрамыхьэхэрэр ары. Яфитыныгъэхэр зэраукъохэрэм фэшІ ціыфхэм гъэцэкІэкІо хабзэм икъулыкъу хэм, муниципалитетхэм, гъэзетхэм зафагьазэ, гьэІорышІэкІо компаниехэр ахэм якъиныгъохэм зэрамыгъэгумэкІыхэрэм ехьылІэгьэ щысэхэр къахьых.

2012-рэ илъэсым Урысые Федерацием и Унэ кодекс зэхьокыныгъэу фашыгъэхэм Урысые Федерацием исубъектхэм ащызэхэщэгъэ къэралыгъо унэ инспекциехэм акіуачіэхэр прокурор фитыныгъэхэм алъыкіахьэх піоми хъунэу агъэлъэшыгъэх. Джы ахэм гъэіорышіэкіо компаниехэр, ТСЖ-р, хэбзэгъэуцугъэхэмрэ ціыфхэм яфитыныгъэхэмрэ зэрагъэцэкіэжыхэрэр ауплъэкіунхэ фитых.

Адыгэ

ЦІыфхэм ясоциальнэ ыкіи пенсие Іофыгьохэр зэрэзэхэщагьэхэр

КъызэтынэкІыгъэ илъэсым цІыфым ифитыныгъэхэмкІэ Адыгэ Республикэм и Уполномоченнэ пенсиехэр, пособиехэр ыкІи социальнэ тынхэр афэгъэуцугъэнхэм ехьылІэгъэ упчІэхэмкІэ зыкъыфагьазэщтыгь. Илъэсым къыкІоцІ тхьаусыхэ. обращении 111-рэ къыlукlагъ. Тхьаусыхэхэр афэгьэхьыгьагьэх сэкъатныгъэу афагьэуцугьагьэр зэратырахыжьыгьэм, пенсиеу афагьэуцугьэм ибагьэ зэримыгьэразэхэрэм е фэгъэкІотэныгъэ зыхэлъ пенсие зэрафамыгъэуцугьэм, нэмыкіхэм. Ціыфхэм къафэтІуатэщтыгъ пенсиехэм, пособиехэм гъзуцукізу яіэр, «ІофшІэным иветеран» зыфи-Іорэ ціэр зэрафаусырэ шіыкіэр. КъыхэкІыщтыгъ упчІэхэм яджэуапхэр зэхэугуфыкІыгьэу гьэпсыгъэнхэм фэшІ Уполномоченнэм зифэшъошэ хэбзэ къулыкъухэм зафигъазэу. ЦІыфхэм Уполномоченнэм зыкъыфагъэзэн фаеу зыкІэхъущтыгъэр пенсиеу афагьэуцугьэр макіэу зэральытэрэ закьор арэп, ахэм къагурыІорэп пенсиехэр гъзуцугъэнхэм шапхъэу пылъхэр. Джащ фэдэу къыраютыкыштыгь зэфэгъэдэн шІыкІэр пенсиехэм ягъэуцун еплъэгъулІэнэу зэрэгъэпсыгъэм зэримыгъэразэхэрэр. ЦІыфхэм ятхьаусыхэхэр Уполномоченнэм ПенсиехэмкІэ фондым июфышіэхэр игъусэхэу зэхифэу къыхэкІыщтыгъ, ау шапхъэ гори аукъуагъэу къыхигъэщыгъэп.

БлэкІыгъэ илъэсым Уполномоченнэм къыlукlэщтыгъэх тхьаусыхэхэу социальнэ ІэпыІэгьоу аратырэм зэримыгъэразэхэрэр, зэрашІомакІэр, адеІэмэ зэрашІоигъор къизыІотыкІыхэрэр. ЦІыфым ифитыныгьэхэу аукъуагьэ--ыахэ мехнеалыжытьэнхэм ехьылІэгъэ Іофыгъохэр зехьэгъэнхэ фаеу къыхэкІыщтыгъ. Бзылъфыгъэу Б-м къытхыгъэ тхьаусыхэм къыщиющтыгъ гъот макіэ зиІэ унагьоу льытэгьэным фэшІ справкэ къыхьын ыкІи ежь зыщыпсэурэ адресым зэкІэ дэтхагъэхэр а справкэм итынхэ фаеу. Ащ ыпкъ къикІзу ар гьот макІэ зиІэ унагьохэм ащымыщыжь ыкІи социальнэ ІэпыІэгъу ептыныр имыщыкІэгъэжь хъуштыгь. Шапхъэу къыфагьэуцущтыгьэхэр хэбзэнчъагьэх. Уполномоченнэм игьо зэрафилъэгъугъэм тегъэпсыкІыгъэу, Адыгэ Республикэм ІофшІэнымкІэ ыкІи социальнэ хэхъоныгъэмкІэ и Министерствэ ичІыпІэ къулыкъу пстэуми мы Іофым екІолІакІэу фашІын фаер къагурызыгъэІорэ письмэ афигъэхьыгь.

КІэлабэ зиІэ унагьохэм социальнэ ІэпыІэгьоу аратырэр гъэлъэшыгъэн ыкІи ащ ехьылІэгъэ республикэ хэбзэгъэуцугъэ штэгъэн фаеу зэралъытэрэм ехьылІэгьэ джэпсальэхэр Уполномоченнэм къыјукјэщтыгъэх. Бзылъфыгъэу Г-м къытхыгъэм къыщиющтыгъ иунагъо гъот макІэ зиІэхэм официальнэу зэращымыщыр, федэу къыІэкІахьэрэр екъу фэдэу зэрэщытри. Ау щыІэныгъэм зэрэщыгъэпсыгъэмкІэ, къыІэкІэхьэрэ федэр унагъор зэрэпІыгъын плъэкІыщтым лъыкІахьэрэп. Бзылъфыгъэм иеплъыкІэ Уполномоченнэм Къэралыгьо Советым Хасэм фигъэхьыгъ. Парламентым и Тхьаматэ игуадзэ

иунашъокІэ а Іофым хэплъэщт куп агъэнэфагъ, Уполномоченнэри а купым хагъэхьагъ.

КъызэтынэкІыгъэ илъэсым стационар шІыкІэм тетэу социальнэ ІэпыІэгъу ятыгъэным ехьылІэгъэ тхьаусыхэхэу сэкъатныгъэ зиlэхэм къатыгъэхэр Уполномоченнэм къыІукІэштыгъэх. Мы лъэхъаным ащ фэдэ фэю-фашіэхэр зыщафагьэцэкІэхэрэ учреждении 6 Адыгеим ит. Іофшіэнымкіэ ыкіи ціыфхэр социальнэу ухъумэгъэнхэмкІэ къулыкъухэм якъэралыгъо зэикІ системэ чІыпІэ комплекснэ гупчи 9 хэхьэ. Илъэс къэс жъы хъугъэ ыкІи сэкъатныгъэ зиІэ нэбгырэ мин 17 яунэхэм кlохэзэ социальнэ фэ1о-фаш1эхэр афагьэцакІэх. Гупчэм нахь пэчыжьэ псэупіэхэр къакіухьэхэзэ мобильнэ бригадэхэм нэбгырэ 1600-рэ фэдизмэ социальнэ фэюфашІэхэр афагъэцакІэх. Арэу щытми, социальнэ учреждениехэм ясеть екъу пон плъэкыштэп. Ащ къыхэкІзу Уполномоченнэм тхьаусыхэ зэфэшъхьафхэр къыюкіэх. Гущыіэм пае, психоневрологическэ унэ-интернатуэм ачІэгьогьогьэнхэ фаеу чэзыум хэтхэр нэбгырэ 70-рэ фэдиз хъущтыгьэх. Арэу щытми, ащ фэдэ ІэпыІэгъу зищыкІэгъэ пстэури зычіэсынхэ алъэкіыщт ІыгъыпІэхэр икъухэрэп.

ИпсауныгъэкІэ амал икъу зимыІэхэм транспортымкІэ, унэкоммунальнэ фэlo-фашІэхэмкІэ, гъэсэныгъэ зэгъэгьотыгъэнымкіэ. медицинэ ІэпыІэгъумкІэ, сэнэхьатэу яІэм епхыгъэу ыпэкІэ лъыкІотэнхэмкІэ пэрыохъубэ къафыкъокІы. Адыгэ Республикэм сэкъатныгъэ иІэу нэбгырэ 37435-рэ щэпсэу. Ахэм ащыщхэу ицІыкІугьом къыщегьэжьагъэу сэкъатныгъэ зиlэхэр 1397-рэ, заом ыкІи Іэшэ зэІуупІэныгьэхэм сэкъатныгьэ ахэзыхыгъэхэр 1134-рэ, анэхэмкІэ сэкъатныгъэ зиlэхэр 1200-рэ, зэхэзымыхыхэрэр 590-рэ мэхъух. НэмыкІэу къэпІон хъумэ, Адыгеим щыпсэухэрэм яенэрэ пэпчъ сэкъатныгъэ иІ, УрысыемкІэ ар япшыкіутіонэрэ пэпчъэу щыт. Джащ фэдэ къиныгъоу зигугъу къэпшІын плъэкІыщтыр макІэп. Къиныгъохэр дэгъэзыжыыгъэнхэм ехьылІэгьэ Іофыгьохэр республикэм щызэрамыхьэхэу пІон плъэкІыщтэп. Аштагь гухэлъ гъэнэфагъэ зиІэ республикэ программэу «Доступная среда» зыфиюу 2013 — 2015-рэ ильэсхэм ательытагьэр. Арэу щытми, зыми къыщыпэмыуцужьхэу гъэпсыгъэным ехьылІэгъэ Іофыгьохэр муниципальнэ образованиехэр ары зыщызэрахьанxa daen.

Гъэсэныгъэ епхыгъэ фитыныгъэхэр

Къэралыгьор социальнэу гьэпсыгъэу, Урысые Федерацием ипшъэрылъ шъхьаlэу щыт гъэсэныгьэ зэгьэгьотыгьэнымкІэ. дошкольнэри зэрэхэтэу, цІыфхэм фитыныгъэ ягъэгьотыгьэныр. Ащ фэдэ шапхъэхэр агъэнафэх Урысые Федерацием и Конституцие ия 43-рэ статья иа 1-рэ ыкІи ия 2-рэ Іахьхэм.

Гъэсэныгъэм ылъэныкъокІэ анахь къиныгъоу щытых гъэсэныгъэм ифэlо-фашlэхэр зэкlэми къызыфагъэфедэнхэ алъэкІынэу гъэпсыгъэныр, ахэм мехеІк уетыкагы едетулган яІофыгьорэ. А Іофым ехьылІэгьэ тхьаусыхэ 11 2010-рэ илъэсым Уполномоченнэм къыІукІэгъагъэмэ, 2012-рэ илъэсым пчъагъэр 34-м нэсыгъ. ЗэкІэми анахь къиныгъоу щыт ялъфыгъэхэр сабый ІыгъыпІэхэм аратынхэ зэрамылъэкІырэр. Тхьаусыхэхэм апкъ къикІзу сабый ІыгъыпІэхэм чэзыухэр ащымыукъогъэнхэм ехьылІэгьэ Іофыгьохэр Мыекъуапэ ипрокуратурэ зэхифыгъагъэх.

КъэІогъэн фае сабый Іыгьы--ыахэ мынеалыткш еілыі мехеіп лІэгъэ Іофыгъохэр къэралыгъо ыкІи чІыпІэ къулыкъухэм аужырэ илъэсищым зэрэзэрахьагъэхэр. Ащ ехьылІэгьэ региональнэ программэу аштагьэр зэральэкІэу агъэцэкІэжьы. Адыгэ Республикэм гъэсэныгъэмкІэ ыкІи шіэныгъэмкіэ и Министерствэ икъэбархэм къызэрагъэлъагьорэмкіэ, 2012-рэ илъэсым чіыпіэ 580-рэ зиІэ сабый ІыгьыпІэхэр атыгьэх, 2015-рэ ильэсым ехъуліэу джыри чіыпіэ 3201-рэ атынэу агъэнэфагъ. Ащ ишІуагъэкІэ фэныкъохэм япроцент 81-м сабый ІыгъыпІэхэм чІыпІэ щаратыщт. Джащ фэдэу унэгъо сабый ІыгъыпІэ къызэІузыхы зышІоигъохэм муниципалитетхэр ІэпыІэгъу афэхъущтых. Арэу щытми, ахэм зэхэщакізу яізщтыр ыкІи яІофшІэн зэрэгьэпсыгъэщтыр зыгъэнэфэрэ положение региональнэ лъэгапІэм щаштагъэп.

Дошкольнэ гъэсэныгъэр зэкіэми агъэфедэн алъэкІынэу гъэпсыгъэныр хабзэм илъэгэпІэ уатестпенк мехфакамиефес итми, гурыт гъэсэныгъэ зэкІэми зэрагьэгьотын альэкІынэу гьэпсыгъэным епхыгъэ къиныгъохэр къыкъокІынхэкІэ енэгуягьо. Сабыйхэр нахьыбэу къагъэхъухэу зэриублагьэм ельытыгьэу, апэрэ классхэм ачІэхьащтхэм япчъагъи хэхъощт, кІэлэеджакіохэр сменитіоу рагъэджэнхэ фаеу хъущт, ар джырэ шапхъэхэм адиштэрэп. 2012-рэ илъэсым апэрэ классхэм кІэлэеджэкІо 5700-рэ ачІэхьагь. Ар ыпэрэ илъэс еджэгъум аштагъэхэм нэбгырэ 200-кІэ нахьыб.

Ны-тыхэм апашъхьэ джыри зы къиныгъо къиуцуагъ. Адыгеим икІэлэеджакІохэм ящыкІэгъэ тхылъхэм азыщан ныІэп аІэкІагьэхьан альэкІыгьэр. Адрэ къэнагъэр ны-тыхэм яахъщэкІэ къащэфын фаеу мэхъу. КІэлэеджакІохэм «ыпкІэ хэмылъэу» гьэсэныгь ягьэгьотыгьэныр нытыхэм Адыгеим къазэрэщафекіурэр шъэфыжьэп. Гущыіэм пае, ыпкІэ хэмыльэу зэреджэштхэ тхылъхэр кІэлэеджакІохэм ягъэгьотыгьэнхэр зэрагьэцэкІэжьырэм ехьылІэгъэ уплъэкІунэу Кощхьэблэ район прокуратурэм ышІыгъэм шыкІэгъабэ къыхигъэщыгъ. Общеобразовательнэ еджэпіэ 13-м зэреджэштхэ тхылъхэу ащэфыгъэхэм япроцент 30-м федеральнэ бюджетым къыхэкіыгьэ мылъку пэіуагъэхьагъ, процент 70-р ны-тыхэм яахъщэкІэ къащэфыгъ. Къэ-Іогъэн фае Адыгэ Республикэм гъэсэныгъэмрэ шІэныгъэмрэкІэ и Министерствэ общеобразовательнэ еджапІэхэм илъэс къэс ящыкІэгъэ литературэр зыфэдизыр зэригьэшІэн ыкІи зэре-Ішеф мехнеслифешески дехтшежд заявкэхэр ытынхэ зэрэфитыр.

Псауныгъэр къэухъумэгъэнымкіэ ыкіи медицинэ ІэпыІэгъумкІэ цІыфхэм фитыныгъэу яІэхэр

ЩыІэныгъэмкІэ псауныгъэм нахь льапІэ зэрэщымыІэр хэти ешІэ. Ащ пае Урысые Федерацием ихэбзэгъэуцугъэхэм цІыфхэм япсауныгьэ къзухъумэгъэным пылъ принципхэр егъэнафэх. ГухэкІ нахь мышІэми, ціыфхэм зэральытэрэмкіэ, псауныгъэр къэухъумэгьэным лъапсэу иІэм уигъэрэзэнэу щытэп. Ар къеушыхьаты 2012-рэ илъэсым нэбгырэ 39-м ятхьаусыхэхэр Уполномоченнэм къызэрэјукјагъэхэм. Ыпэрэ илъэсым елъытыгъэмэ, 2012-рэ илъэсым Іэзэгъу уцхэм ыкІи ме--ыахк мехеішьф-оіеф енирид лІэгьэ тхьаусыхэу къатыхэрэр процент 52-кlэ нахьыбэ хъугьэх.

Медицинэ ІэпыІэгъум идэгъу-

гъэ хэгъэхъогъэн ыкІи зэкІэми ар alэ къихьэу гъэпсыгъэн гухэльым фэшІ Адыгэ Республикэм иминистрэхэм я Кабинет зэхигъэуцуагъ ыкІи ыухэсыгь Адыгэ Республикэм псауныгъэр къэухъумэгъэнымкІэ иотраслэ гъэкІэжьыгъэным ехьылІэгъэ Программэу 2011 — 2012-рэ илъэсхэм ательытагьэр. ЗэхъокІыныгъэхэм шІуагъэу къатыгъэр цІыфхэм ащ къыра-ІуалІэрэм нафэ къешІы. ЦІыфхэр нахьыбэмкІэ зыгъэтхьаусыхэхэрэр шюкі зимыіэ медицинэ страхованием тегъэпсык ыгъэч ыпкІэ зыхэмыль медицинэ ІэпыІэгъум пае ахэм ахъщэ атын фаеу къызэрэхэкІырэр ары. Джащ фэдэу ыпкІэ хэмылъэу мехешьуашьуашьу успесе! ятыгьэнхэм епхыгьэ къиныгьохэр икъоу зэшІохыгъэхэ зэрэмыхъугъэр ціыфхэм къатырэ тхьаусыхэхэм нафэ къашІы. Мылъку шlyкlae пэlуагъахьэ нахь мышІэми, федеральнэ фэгъэкІотэныгъэ зиІэхэм игъом Іэзэгъу уцхэр арамытхэу къыхэкІыщтыгъ. Джащ фэдэу шъоущыгъу уз зиlэхэм lэзэгъу уцхэр игьом зэрарамытыхэрэм итхьаусыхэхэр Уполномоченнэм бэрэ къылъыІэсыщтыгьэх. Къиныгьоу къэнэжьыхэрэм ащыщ ыпкІэ зыхэмыль Іэзэгъу уцэу цІыфым ипсауныгъэкІэ дэгьоу къекІоу ыгъэунэфыгъэр ащ ехьщыр Іэзэгъу уцкІэ фызэблахъоу къызэрэхэкІырэр. Адыгэ Республикэм псауныгъэр къэухъумэгъэнымкІэ и Министерствэ иотдел, Іэзэгъу уцхэр къизытхыкІырэ врачхэм ыкІи Іэзэгъу уцхэр къезыгъэолІэхэрэ базэхэм азыфагу зэпхыныгьэшlу илъэп. Ары зипсауныгъэ зэщыкъуагъэхэм нахьыбэмкІэ тхьаусыхабэ къызыкІатырэр. ЫпшъэкІэ зыцІэ къыщетІогъэ ыкІи нэмыкІ къиныгъохэр отраслэм щыдэгъэзыжьыгъэхэ зыщыхъущтыр ар зэрифэшъуашэм тетэу къэралыгьом къыухъумэ зыхъукІэ ары.

ЦІыфым ифитыныгъэхэр правэухъумэкіо къулыкъухэм мехеІшифоІв зэрагъэцакІэхэрэр

Уполномоченнэм 2011-рэ илъэсым къыгъэхьазырыгъэ Псалъэм щыхигъэунэфыкІыгъагъ а лъэныкъомкІэ щыкІагъэу щы-Іэхэр ыкіи къыкіэлъыкіогъэ ильэсым цІыфхэм ятхьаусыхэхэр нахь макіэ хъунхэм зэрэщыгугъыщтыгъэр. Арэу щытми, статистикэм къызэригъэлъэгъуагъэмкІэ, цІыфым ифитыныгъэхэр мыукъогъэнхэм хэпшlыкlэу зэхъокІыныгъэ фэхъугъ пІон

плъэкІыщтэп. ПравэухъумэкІо къулыкъухэм ыкІи ахэм яІофышіэхэм язекіуакіэхэм (е зи зэрамышІэрэм) ехьылІэгьэ тхьаусыхэ 30 илъэсым къыкІоцІ къыІукІагъ. Тхьаусыхэхэр уплъэкІугъэнхэм, зэхэфыгъэнхэм ехьылІэгьэ фитыныгьэ гори яІэп Урысые Федерацием исубъекткэм цІыфым ифитыныгьэхэмкІэ я Уполномоченнэхэм.

Арэу щыт нахь мышІэми, Уполномоченнэм зызэрафигъэзагъэм ыпкъ къикІэу хэбзэнчъагъзу зэрихьагъэм фэшІ правэухъумэкІо къулыкъум изы ІофышІэ ехьылІэгьэ уголовнэ Іоф къызэІуахыгъагъ, Іофыр Адыгэ Республикэм и Апшъэрэ суд лъагъэ Іэсыгъагъ. Джащ фэдэу полицием и офыш заулэ яхьылІэгъэ къулыкъу уплъэкІунхэр зэхащэгъагъэх, шапхъэхэр зыукъуагъэхэм административнэ пшъэдэкІыжь арагъэхьыгъагъ. Илъэсым къыкІоцІ участкэ уполномоченнэхэм язекІуакІэхэм е зи зэрамышІагьэм ехьылІэгьэ тхьаусыхэхэр къыlукlагъэх. -увахтя мехфици уедеф швжД сыхэхэм атегьэпсыкІыгьэу тельхьапІэ ямыІэу уголовнэ Іофхэр къызэрэзэІуамыхыгьэхэм итхьаусыхэхэри къылъыІэсыгьэх. ЦІыфыр къаубыты зэхъум илыегъащэу кіуачіэхэр ыкіи спец амалхэр полицием июфышіэхэм зэрагьэфедагьэхэм ехьылІэгьэ тхьаусыхэхэри Уполномоченнэм къылъыІэсыщтыгъэх.

Хэбзэ къулыкъухэм зафэгъэзэгъэнымкІэ цІыфхэм **яфитыныгъэхэр**

Къэралыгъом ыкІи чІыпІэ -ы порожения в порожения на пор шІэн Урысые Федерацием ицІыфхэр хэгъэлэжьэгъэнхэ гухэлъым, джащ фэдэу публичнэ хабзэм зэфыщытыкІэу дыриІэм елъытыгъэу цІыфыр къэухъумэгьэным ифитыныгьэхэмкІэ гарантиехэр егъэгъотыгъэнхэм фэшІ Урысые Федерацием и Конституцие цІыфым фитыныгъэ къыреты ышъхьэкІэ ыкІи коллектив шіыкіэм тетэу хабзэм зыфигъэзэн фитэу.

Федеральнэ хэбзэгъэуцугъэу «Урысые Федерацием ицІыфхэм ятхьаусыхэхэм зэрахэплъэхэрэ шыкіэм ехьыліагь» зыфиюу номерэу 59-ФЗ зытетэу 2006-рэ илъэсым жъоныгъуакІэм и 2-м къыдэкІыгъэм ыгъэнэфэрэ шапхъэхэр зэраукъуагьэхэм ехьылІэгьэ тхьаусыхэ 42-рэ 2012-рэ илъэсым Уполномоченнэм къы-Іукіагъ. Джащ фэдэу учреждениехэм, организациехэм цІыфхэм ятхьаусыхэхэм ахэплъэгъэным фэшІ зэращаІамыхыгъэхэм ехьылІэгъэ тхьаусыхэхэри къы-ІукІэщтыгъэх. Тхьаусыхэхэм нэшанэу ахэльыр нафэ къэзышІырэ щысабэ Уполномоченнэм и Псалъэ щигъэфедагъ.

БлэкІыгъэ 2012-рэ илъэсым цІыфхэм ятхьаусыхэхэм хэбзэгъэуцугъэхэм агъэнэфэрэ шапхъэхэм ашІомыкІэу ахэплъэгъэн зэрэфаер Уполномоченнэм гьогогьу 40 ІэнэтІэзехьэхэм агу къыгъэкІыжьын фаеу хъугъэ. Зэфэхьысыжьэу ышІыгъэм зэрэщыхигъэунэфыкІыгъэмкіэ, къэралыгьо ыкіи муниципальнэ къулыкъушІэхэу фо мехехизувати мехфици адэзышіэхэрэм пшъэдэкіыжьэу ахьырэм зыкъырагъэІэтын фае.

ИСКУССТВЭР — ТИБАЙНЫГЪ

Дунаим шіукіэ тыщязыгъэшіэрэ къэшъокіо ансамблэу «Налмэсыр» Иорданием щыІагъ. Концертитly Амман къыщити, тиреспубликэ къыгъэзэжьыгь. Артистхэр икіэрыкізу гъогу чыжьз техьанхэм ыпэкіэ гущыіэгъу тызыфэхъугъэхэм къытфаютагъэр тшюгъэшІэгъон.

Темыр Кавказым щыпсэурэ лъэпкъхэм языкіы-.. НЫГЪЭ ГЪЭПЫТЭГЪЭНЫМ фэгъэхьыгъэ фестивалэу . Ингушетием щыкющтым «Налмэсыр» хэлэжьэщт. Мурат къыщыгущы*l*агъ, анахь лъэшхэм текіоныгъэр къыдахынэу афи-Іуагъ.

Концертхэм язэхэщэн пылъ фирмэм тыригъэблагъи, тилъэпкъэгъухэр зыщыпсэухэрэ Иорданием тыкІогъагъ, — къаІуатэ Адыгэ Республикэм и Къэралыгьо Академическэ къэшъокІо ансамблэу «Налмэсым» идиректорэу, Урысыем изаслуженнэ артистэу, Адыгеим инароднэ артистэу Бастэ Азмэтрэ ансамблэм ихудожественнэ пащэу, Пшызэ изаслуженнэ артистэу Хъоджэе Аслъанрэ. — Нэбгырэ 2500-рэ зычІэфэрэ залым типчыхьэзэхахьэхэр мэфэкІышхом фэдэу щыкІуагъэх. Гуфэбэныгъэ ахэлъэу бысымхэр къытпэгъокІыгъэх.

— Унэ зэтегьэпсыхьагьэм концертым икъэтын зыщыфэдгъэхьазырзэ, Иорданием щыщ адыгэ кlалэхэр ІэпыІэгъу къытфэхъугъэх, — тизэдэгущыІэгъу Хъоджэе Аслъан лъегъэкІуатэ. — Нэфынэр пчыхьэзэхахьэм щыгьэфедэгьэным фэшІ ДышъэкІ Саузэр ишІогъэшхо къытигъэкІыгъ. Шъэумэн Нарт макъэхэмкІэ режиссер. Ащ фэдэ залышхом концерт къыщыптыныр, искусствэу къэбгъэлъагъорэмкІэ ціыфхэм уагурыіоныр Іоф къызэрыкІоп. ДышъэкІ Саузэри Шъэумэн Нарти уялъэІун ищыкІэгъагъэп. Гуфэбэныгъэу къытфыря-

Иорданиер, Ульяновск, Владивосток...

Рагъэблэгъэныр къызыхэкІыгъэр

«Налмэсым» фэгьэхьыгьэ дискхэу къыдагьэкІыгьэхэр рекламэм пылъ «Аликлубым», искусствэр зышІогъэшІэгьонхэм алъыІэсыгь. Тиансамблэ агу рихьи, Иорданием рагъэблэгъагъ.

– БэшІагъэу ташІэщтыгъэм фэдэу бысымхэр къытпэгъокІыгъэх, — игупшысэхэм тащегъэгъуазэ Адыгэ Республикэм изаслуженнэ артисткэу Хьакъуй Анжелэ. — Къашъор къызытыухкІэ пчэгум тыкъытырамыгъэкІыжьэу Іэгу къытфытеощтыгъэх. ЕтІани стидьит дестускишт спвут уешест шъуашэхэм ядэхагьэ агьэшІагьозэ нэбгырабэ къызэрэтэкІуалІэщтыгъэр ары. Тиконцертхэм язэхэщакІохэм тафэразэу Мыекъуапэ къэдгъэзэжьыгъ.

«Налмэсым» икъэшъуакІэ цІыфхэм псынкізу альыізсыщтыгь. Апэрэ концертым еплъыгъэхэм

Іэм гъунэ имыІэу къытхэтыгъэх. къэбарэу къаІуатэрэр зэхэзыхымеју муалејхује еденојтк дехеал хэтхэу къэкІуагъэх. ІэкІыб къэралхэм къарыкІыгъэхэу Иорданием зыщызыгьэпсэфыхэрэр «Налмэсым» иятІонэрэ пчыхьэзэхахьэ нахьыбэ хъухэу щыlагъэх.

Сирием къикіыжьыхэрэр

Зэо-банэу Сирием щыкІорэм къыхэкІыжышь елильэпкъэгъухэр Иорданием исых. «Налмэсым» иартистхэр, искусствэм пышагъэхэр политикэшхом хэхьагъэхэп. Арэу щытми, адыгэхэр егъэзыгъэхэу псэупІэ агъоты ашІоигъоу зэрэлъыхъохэрэм икъэбар зэхахыгъ. Иорданием рэхьатныгъэ щызыгьотыгьэхэр тильэпкьэгьухэм ахэтых.

«ЛІэужыкІэм икультур»

Іоныгъо мазэм и 24 — 27-м Дунэе Іофыгъоу Ульяновскэ щыкІощтым джары зэреджагъэхэр. Урысыем и Федеральнэ Зэlукlэ ФедерациемкІэ и Совет, УФ-м и Къэралыгъо Думэ, Урысыем культурэмкІэ и Министерствэ, ЮНЕСКО-м и офыгьохэмк э Урысыем и Комиссие, Ульяновскэ хэкум и Правительствэ, нэмыкІхэм зэхащэгьэ Іофтхьабзэм «Налмэсыр» рагъэблэгъагъ.

«Культурэм имеридиан» зыфијорэ концертым тиансамблэ цІэрыІо хэлэжьэщт.

Тыгъэгъазэм и 2-м «Налмэсыр» Владивосток кІощт. Хабаровск, Владивосток, зэкІэмкІи къэли 8-мэ концертхэр къащитыщтых. Хъоджэе Аслъан къызэрэтиІуагьэу, «Налмэсыр» тыдэ рагъэблэгъэщтми, Адыгэ Республикэм имэфэк мафэхэм ахэлэжьэщт. Иорданием зыщэІэм Адыгэ хасэхэм япащэхэм тиартистхэр аlукlагьэх. Льэпкъ культурэм, шіэжьым атегущыіагьэх. Владивосток, Хабаровскэ, нэмык къалэ зыкІохэкІэ, Адыгеим икультурэ лъагэу зэраІэтыщтым тицы-

ФУТБОЛ. УРЫСЫЕМ ИЗЭНЭКЪОКЪУ

Бэрэ тяжэщта?

«Зэкъошныгъ» Мыекъуапэ — «Торпедо» Ермэлхьабл — 0:3. юныгъом и 9-м Мыекъуапэ щызэдешіагъэх. Зезыщагъэхэр: Д. Недвижай, Р. Дудов — Кисловодск.

A. Образко — Ставрополь. «Зэкьошныгь»: Целовальников, Трешанский, Абаев, Цакулов (Такълый,62), Ибрагимов, Эйдельнант, Батырбый. Мыкъо Мурат, Бацев (Къонэ, 55), Ушаков (Коттаев,55),

.. Къэлапчъэм Іэгуаор дэзыдзагъэхэр: Нестеренко — 11, Мустафаев — 53, Баратов — 77, «Торпедо».

ХьакІэхэр хэпшІыкІэу нахьышІоу ешІагьэх. Къэлапчъэм екІун-

хэм фэшІ зэхэщэн Іофыгъохэр,

«Зэкъошныгъэм» елъытыгъэмэ, дэгьоу агьэцакіэ. «Торпедэм» щешІэрэ Э. Лусикян тифутболистхэр

> ыгъэплъэхъухи, тикъэлапчъэ пэблагьэу къытыгьэ Іэгуаом А. Нестеренкэр шъхьэкІэ къеуи, зэlукlэгъум пчъагъэр къыщызэІуахыгъ. ТиухъумакІохэр, къэлэпчъэІутэу В. Целовальниковыр а уахътэм рэхьатыщэу хъурэм лъыплъэщтыгъэх. ХьакІэхэм пчъагъэм зэрэхагъэхъуагъэр тифутболистхэм язэгурымыІоныгьэ къыпкъырыкІыгь. «Торпедэм» икъэлэпчъэlутэу Н. Москаленкэр «Зэкъошныгъэм» бэрэ ыгъэгумэкІы-

гьэп. В. Целовальниковыр цыхьэшІэгьоу зэрешІагьэм ишІуагьэкІэ «Торпедэм» пчъагьэр 3:0-м ригьэхъугъэп. А. Датхъужъыр, А. Къуанэр, А. Коттаевыр, нэмыкІхэри апэкІэ илъыщтыгъэх, ау къэлапчъэм Іэгуаор дадзэнэу бэрэ чыпіэшіу ифагьэхэп. Гуетыныгьэу тифутболистхэм къызыхагъафэрэр тшІомакІ.

Пресс-зэјукјэр

«Торпедэм» итренер шъхьајзу М. Дзоблаевыр ешІэгъум икІэух рырэзагь. Командэм зэгурыІоныгъэ хэлъэу ылъытагъ. Іоныгъом и 4-м 3:0-у «Олимпиер» «Торпедэм» къытекІуагъэми, командэм иешlакІэ чІинагъэп. «Зэкъошныгъэм» итренер шъхьаlэу Р. Шыумафэм къызэриlуагъэмкlэ, «Торпедэм» фэдэ командэм тифутболистхэр дэгъоу дешІэнхэм джыри фэхьазырхэп, уяжэн фае яІэпэІэсэныгъэ хагъэхъоным пае.

ЕшІэгъухэм якізуххэр

«Волгарь» — «Витязь» — 2:1. «Черноморец» — «Астрахань» — 1:0, «Краснодар-2» —

«Газпром» — 1:0, «Терек-2» -СКВО — 1:0, «Дагдизель» — «Митос» — 0:2, «Биолог» — «Энергия» — 2:2, «Таганрог» — «Мэщыкъу» — 2:0, «Олимпия» — «Алания-Д» — 4:1.

ЧІыпІэхэр

1. «Волгарь» — 31 2. «Черноморец» — 25

3. «Митос» — 24 4. «Олимпия» — 22

5. CKBO — 21

6. «Дагдизель» — 19 7. «Витязь» — 17

8. «Торпедо» — 17

9. «Газпром» — 15

10. «Астрахань» — 15 11. «Таганрог» — 14

12. «Биолог» — 12

13. «Краснодар-2» — 11 14. «Терек-2» — 10

15. «Зэкъошныгъ» — 8

16. «Алания-Д» — 7 17. «Мэщыкъу» — 7

18. «Энергия» — 5.

Іоныгъом и 14-м «Зэкъошныгъэр» Владикавказ щыІукІэщт чІыпІэ командэу «Алания-2-м». Сурэтым итыр: «Зэкъошны-

гъэр» «Торпедэм» дешіэ.

Нэкіубгьор зыгьэхьазырыгьэр ЕМТІЫЛЪ Нурбый.

Зэхэзыщагъэр ыкІи къыдэзыгъэкІырэр:

Адыгэ Республикэм лъэпкъ ІофхэмкІэ, ІэкІыб къэралхэм ащыпсэурэ тильэпкъэгъухэм адыряІэ зэпхыныгъэхэмкІэ ыкІи къэбар жъугъэм иамалхэмкІэ и Комитет Адресыр: ур. Крестьянскэр, 236

> Редактор шъхьаІэр ДЭРБЭ ТИМУР

Редактор шъхьаІэм иапэрэ гуадзэр мэщліэкъо

Саид

Редактор шъхьаІэм игуадзэр пшъэдэкІ́ыжь зыхьырэ секретарыр ХЪУРМЭ Хъусен

Редакциер зыдэщыІэр: 385000,

къ. Мыекъуапэ, ур. Первомайскэр, 197.

Телефонхэр: приемнэр:

52-16-79, редактор шъхьаІэм иапэрэ гуадзэр:

52-49-44, редактор гуадзэрпшъэдэкІыжь зыхьырэ секретарыр:

52-16-77. E-mail: adygvoice@mail.ru

Зыщаушыхьаты-

гъэр: Урысые Федерацием хэутын ІофхэмкІэ, телерадиокъэтынхэмкІ́э ыкІи зэлъы-ІэсыкІэ амалхэмкІэ и Министерствэ и Темыр-Кавказ чІыпІэ гъэІорышІапІ, зэраушыхьатыгъэ номерыр ПИ №ТУ23-00916

Зыщыхаутырэр

OAO-y «Полиграф-ЮГ», 385000, къ. Мыекъуапэ, ур. Пионерскэр, 268

> Пчъагъэр 4000 Индексхэр 52161 52162 Зак. 3083

Хэутыным узщыкІэтхэнэу щыт уахътэр Сыхьатыр 18.00 ЗыщыкІэтхэгъэхэ уахьтэр Сыхьатыр 18.00